

Barnevern i Russland

Overgang fra institusjon til familiebasert omsorg

Gunnhild Tjoflaat

Master i Russlandsstudier

Oslo, mai 2008

Universitetet i Oslo

Humanistisk Fakultet, ILOS

Forord

I arbeidet med denne oppgaven er det mange som har hjulpet meg på vei.

Først og fremst vil jeg takke veilederen min Iver B. Neumann for konstruktive innspill og oppmuntring. I tillegg må jeg takke alle de rundt meg som har vært tålmodige med meg og svart på alle dumme spørsmål.

Til slutt en stor takk til Thomas som har støttet meg hele veien.

Oslo, 9. mai 2008

” Only as we move closer to realizing the rights of all children will countries move closer to their goals of development and peace.”

Kofi A. Annan, ¹

¹Annan, Kofi A, i “The state of the World’s Children 2005: Childhood under threat”, *The United Nations Children’s Fund (UNICEF)*, 2004, <http://www.unicef.org/sowc05/english/sowc05.pdf> (Lesedato 05.05.2008)

Innholdsfortegnelse

Forord	s.1
Innholdsfortegnelse	s.4
Artikler fra FNs barnekonvensjon	s.5
Begrepsforklaring	s.6
Transkribering og bruk av russiske navn	s.7
Direkte sitater og oversettelser	s.7
Innledning	s.8
1. Teori og metode	s.14
1.1 Thick description	s.14
1.2 Deltakende observasjon	s.15
1.3 Path dependency	s.17
2 Kilder	s.21
2.1 Valg av skriftlige kilder	s.21
2.2 Forskningslitteratur	s.21
3 Historie	s.23
3.1 Historisk oversikt- arbeid med foreldreløse i Russland	s.23
3.2 Det russiske imperiet	s.24
3.3 Sovjetperioden	s.29
4 Situasjonen i dagens Russland	s.35
4.1 De alternativene som finnes til tradisjonelle barnehjem i dagens Russland	s.35
4.2 Skadevirkninger ved institusjonalisering av barn	s.37

5 Omsorgsformer for barn uten foreldreomsorg	s.43
5.1 Adopsjon	s.43
5.2 Patronatordningen	s.48
5.3 Verge/ Formynderskap	s.50
5.4 Mottaksfamilier	s.53
5.5 SOS-barnelandsbyer	s.53
5.6 Barnehjem	s.54
6 Problemer og løsninger	s.57
6.1 Demografisk krise	s.57
6.2 Familier i krise	s.58
6.3 Barna som blir forlatt	s.61
6.4 Tidligere barnehjemsbarn	s.64
6.5 Forebygging	s.65
7 Avslutning	s.69
8 Konklusjon	s.74
Litteraturliste	s.79

Artikler fra FNs barnekonvensjon

I. Artikkel nr. 18	s. 13
II. Artikkel nr. 19	s. 20
III. Artikkel nr. 20	s. 22
IV. Artikkel nr. 3	s. 34
V. Artikkel nr. 23	s. 42
VI. Artikkel nr. 28	s. 56
VII. Artikkel nr. 9	s. 68
VIII. Artikkel nr. 21	s. 73

Begrepsforklaring:

Når jeg skal beskrive russisk barnevern er det særlig tre viktige termer som ikke lar seg oversette direkte til norsk på en god måte. I oppgaven har jeg derfor valgt å bruke den russiske eller den engelske fagtermen. De tre termene det er snakk om er:

Sirota- (på engelsk *orphan*)

Dette betegner et foreldreløst barn, men historisk kunne det også betegne voksne enslige mennesker.

Sotsialnoje sirotstvo – (på engelsk *social orphanhood*)

Dette uttrykket brukes om barn som har en eller begge biologiske foreldre i live, men der disse foreldrene av ulike årsaker ikke oppdrar barnet og ikke tar vare på det. I dette tilfellet er det samfunnet og staten som overtar omsorgen for barnet.

Besprizornik – (på engelsk *waif, street urchin*)

Dette ordet betegner et hjemløst eller foreldreløst barn. Ordet ble hovedsaklig brukt under sovjetperioden, da det ble brukt om hordene av omstreifende barn som dukket opp særlig i forbindelse med borgerkrigen og andre verdenskrig. I den grad ordet brukes i dag er det gjerne når det er snakk om gatebarn.

Transkribering og bruk av russiske navn

De stedene jeg har brukt russiske navn, har jeg valgt å bruke den navneformen som er allment kjent i Norge. I Norge er det vanlig å omtale den russiske keiserinnen som Katarina den store, og jeg har holdt meg til denne formen i stedet for den transkriberte som ville vært Jekatarina. Russiske ord og uttrykk som jeg anser som viktige for forståelsen av teksten har jeg transkribert etter gjeldende norm fra Norsk Språkråd.²

Direkte sitater og oversettelser

Jeg har gjengitt noen sitater på russisk. Disse har jeg valgt å ikke transkribere. Den norske oversettelsen står i parentes, og dette er min egen oversettelse. Det viktigste for meg i oversettelsen har vært å få frem meningen med sitatet, og jeg har ikke oversatt helt nøyaktig ord for ord.

² Norsk språkråd, "Transkripsjon av russisk", 06.02.2005, <http://www.sprakrad.no/upload/9261/russ.pdf> (Lesedato 06.05.2008)

Innledning

I juni 2005 dro jeg for første gang til den russiske enklaven Kaliningrad. Området som først ble russisk etter andre verdenskrig, ligger ved Østersjøen, inneklemt mellom Polen på den ene siden og Litauen på den andre. Etter at EU har utvidet sine grenser østover, ligger Kaliningrad nå omgitt av unionen. Etter Sovjetunionens oppløsning i 1991, har Kaliningrad vært preget av store økonomiske og sosiale problemer. I overgangen fra kommunisme og planøkonomi til et demokrati og åpent marked, har disse problemene rammet hele Russland, men Kaliningrad havnet på grunn av sin geografiske beliggenhet i en særlig vanskelig situasjon. Mange oppfattet det som om Kaliningrad ble glemt når penger skulle fordeles på de russiske områdene, det lå for langt borte til at Kreml brydde seg. Lenge var Kaliningrad preget av arbeidsledighet, fattigdom, alkoholisme, et raskt økende narkotikaproblem og høy kriminalitet. Blant annet med bakgrunn i disse problemene var det et veldig stort antall barn som havnet på barnehjem, et problem som også gjorde seg gjeldende for resten av Russland.

De senere årene har det funnet sted en positiv økonomisk utvikling i Russland.

Også i Kaliningrad er dette lett synlig. Store deler av byen ble pusset opp til 750-årsjubileet for byen i 2005, store kjøpesentre spretter opp overalt, folk flest har fått litt høyere lønninger og har mer å rutte med. Etter reformene av valgsystemet er det ikke lenger direkte valg på guvernører i de russiske oblastene, og i Kaliningrad har Putin plassert en av sine støttespillere fra Moskva, Georgij Boos. Dette ble av de fleste tolket som at Putin ønsket sterkere kontroll med Kaliningrad, og at regionen på ny blir ansett som viktig for Russland. Etter at nabolandene Polen og Litauen ble EU-medlemmer har Kaliningrad igjen fått ny aktualitet som Russlands ”vindu mot vesten”. Området har egne handelsregler, og for å benytte seg av sin strategiske geografiske posisjon, har myndighetene i Kaliningrad besluttet at det skal opprettes en stor statlig spillesone i byen. Over et stort område bygges det et kompleks av kasinoer, hoteller og annen servicevirksomhet knyttet opp mot gamblingen. Målet er å tiltrekke seg utenlandsk kapital, og staten skal etter planen tjene store penger på dette prosjektet.

Dette prosjektet har vakt mye protester blant lokalbefolkningen. I en region som allerede er preget av høy kriminalitet, mye narkotika og andre samfunnsproblemer, er man redde for at spillevirksomhet vil tiltrekke seg enda mer problemer.

Den økonomiske fremgangen i Russland setter også fokus på et av de spørsmålene jeg vil forsøke å svare på i oppgaven min. Hvorfor minsker ikke antallet barn uten foreldreomsorg i takt med den generelle velstandsøkningen i samfunnet? Økningen startet allerede på nittitallet, men selv om Russland nå er ute av den finansielle krisen de stod overfor mot slutten av tiåret, så har allikevel antallet barn uten foreldreomsorg økt jevnt og trutt de siste årene og tilveksten har i noen år nå vært på ca 130 000 i året.³

Målet mitt med å dra til Kaliningrad var å jobbe som frivillig på et barnehjem for fysisk og psykisk utviklingshemmede barn. Dette fikk jeg mulighet til via en norsk stiftelse, Prosjekt Kaliningrad, som har jobbet for å bedre forholdene for barnehjemsbarn flere steder i Kaliningrad oblast siden 1997. Barnehjemmet jeg jobbet på ligger plassert i en liten landsby et par timers kjøring fra Kaliningrad by. Gjerdet som gikk langs en del av barnehjemsområdet var samtidig grensen mot Polen, og det var en times kjøring til nærmeste by. Det at et barnehjem for utviklingshemmede lå så bortgjemt, skulle jeg senere forstå var veldig typisk for Russland. Under sovjetperioden eksisterte knapt nok disse barna offisielt, og dette er en holdning som har vist seg vanskelig å gjøre noe med.

Da stiftelsen Prosjekt Kaliningrad kom til barnehjemmet i Krylovo for første gang i 2000, ble de møtt av forferdelige forhold for både barna og de ansatte. Barna lå apatiske i sengene sine på store kalde sovesaler, de manglet klær, medisiner og utstyr. Dødeligheten blant barna var svært høy, av 120 barn kunne så mange som opptil 20 barn dø i løpet av ett år.

I juni 2005 var det et mye hyggeligere syn som møtte meg. Ved hjelp av utenlandske sponsorer og økte bevilgninger fra myndighetene var barnehjemmet blitt pusset opp. De hadde fått viktig utstyr, som for eksempel rullestoler og leker. Den aller viktigste forandringen som hadde skjedd siden 2000 var at dødeligheten var gått veldig ned, og barna var ikke lenger kun sengeliggende.

³ Usynovlenije v Rossii, «kolitsjestvo detej ostavsjikhsja bez popetsjenija roditelej», <http://www.usynovite.ru/statistics/2006/ammount/> (Lesedato 10.05.2007)

Særlig takket være påtrykk fra vesten, (UNICEF, Redd Barna, Human Rights Watch og andre), har det de senere årene funnet sted en økende oppmerksomhet rundt barns oppvekstvilkår og rettigheter i Russland, noe som også har ført til økt fokus på utviklingshemmede barn og deres rettigheter og muligheter. Men selv om man kan se mange tegn til at utviklingen går i en bedre retning i Russland, er det fremdeles svært langt igjen før barns rettigheter blir respektert og fulgt opp på alle områder, fremdeles lever svært mange barn i institusjoner, på gaten eller i stor fattigdom.

Jeg fikk mulighet til å studere noen av problemene som gjelder institusjonalisering av barn mens jeg oppholdt meg ved barnehjemmet. Jeg ble interessert i å finne ut mer om dette, og våren 2007 dro jeg tilbake til Kaliningrad, denne gangen på internasjonalt prosjektsemester som inngår som en del av mastergraden min. I mellomtiden hadde jeg jobbet på en bolig for psykisk utviklingshemmede barn i Oslo. Kontrastene var enorme, både i forhold til hvilke ressurser vi hadde, og ikke minst i forhold til holdningen de ansatte hadde til barna. Mens det i Norge blir veldig fokusert på utviklingsmuligheter hos barnet, opplevde jeg ofte i Russland at man bare så problemene. I boligen der jeg jobbet bodde det seks barn, og det var til enhver tid en ansatt som tok seg av et barn, i Russland var det gjerne en pleier som hadde ansvaret for tjue barn. Da jeg kom tilbake til Kaliningrad kunne jeg allikevel observere en positiv utvikling på flere områder, både ved barnehjemmet jeg jobbet på, men særlig i forhold til myndighetenes syn på problemet. Siden 2005 har den generelle oppmerksomheten rundt barn og unges oppvekstmiljø økt betraktelig, media er opptatt av problemet, og ikke minst har politikerne endelig begynt å ta problemet på alvor.

De siste årene er det blitt fremmet en rekke lover og lovforslag som gjelder barn. I Russland bor det i dag ca 29 millioner barn, men hvert år minsker befolkningen i Russland med bortimot 700 000. Antallet barn har de siste fem årene minsket enda mer dramatisk, med 1 million i året⁴ Både for å gjøre noe med det store fallet i fødselsratene, men også for å minske antallet barn uten foreldreomsorg og barn på institusjoner, har russiske myndigheter innført en rekke tiltak. Kan det være at noen av tiltakene for å få opp fødselsratene i landet

⁴ Ovtjarova, L.N, Pisjnjak, A.I, Popova, D.O, "New measures supporting families with children: improving living standards and raising birthrates?: An analysis of the maternity and child support measures introduced in 2007 in the Russian Federation", UNICEF-rapport,2007, s.1.
http://www.unicef.org/russia/ru_en_maternity-analysis_170907.pdf (Lesedato 15.09.2007)

samtidig fører til at flere barn ender opp i barnevernssystemet? Dette vil jeg se på når jeg tar for meg russiske myndigheters tiltak for å minske den demografiske krisen landet er inne i.

Russiske myndigheter har et klart mål om få ned antallet barn som må bo på institusjon. I følge offisielle statistikker var dette antallet på 260 000 i 2005.⁵ I en rapport fra den russiske ombudsmannen for menneskerettigheter, Vladimir Lukin; blir det påpekt at hvis man i tillegg regner med alle de barna som bor permanent på institusjoner, men som ikke klassifiseres som barn uten foreldreomsorg, så kommer man opp i nesten 500 000.⁶ I januar 2007 uttalte den daværende russiske helseministeren, Mikhail Zurabov, seg om situasjonen i Russland:

Мы хотим, чтобы через два-три года в интернатах оставалось не более ста тысяч детей.⁷

(Vi ønsker at det om 2-3år ikke er mer enn hundre tusen barn som lever på institusjon.)

Videre har Zurabov uttalt at man kanskje kan klare å bli kvitt barnehjem for barn uten foreldreomsorg fullstendig i løpet av fem-seks år.⁸ Det er blant annet disse uttalelsene som er grunnlaget for problemstillingen i min oppgave. Er det i det hele tatt realistisk å snakke om å legge ned barnehjem så lenge antallet barn som trenger omsorg hvert år øker med over 100 000? I 2005 var det for eksempel ca 75 000 barnehjemsbarn som fikk flytte fra institusjonen til en form for familie. I samme periode kom det til 135 000 nye barn uten foreldreomsorg.⁹ Dette antallet har ikke gått ned i takt med den generelle velstandsøkningen i samfunnet, så hva er det russiske myndigheter vil gjøre for å nå målet sitt om total deinstitutionalisering i løpet av fem-seks år?

⁵ "Statistika", *Usynovlenije v Rossii*, <http://www.usynovite.ru/statistics/> (lesedato 19.05.2007)

⁶ Lukin, Vladimir, "Federalnyj ombudsman o narusenii prav detej invalidov", *Prava tsjeloveka v Rossii*, 02.06.2006, <http://www.hro.org/child/2006/06/02.php> (lesedato 08.11.2007)

⁷ "Zurabov khotsjet izbavit detdoma ot 600 tys. sirot", *Gazeta.ru*, 19.01.2007, http://www.gazeta.ru/news/social/2007/01/19/n_1025965.shtml (lesedato 22.10.2007)

⁸ Jefremenko, Tatjana, "Prosjsjaj detdom: V blizjajsije pjat let rossijskije siroty perejdu iz detdoma v semji", *Rossijskaja gazeta*, 16.12.2006, <http://www.rg.ru/2006/12/16/zurabov.html> (lesedato 28.09.2007)

⁹ Jefremenko, Tatjana, "God usynovlenija: Postavlena zadatsja: v 2007 god 85 tysjatsj sirot dolzjny najti roditel'ej", *Rossijskaja gazeta*, 19.01.2007, <http://www.rg.ru/2007/01/19/usinovlenie.html> (lesedato 01.11.2007)

Ved å beskrive det russiske barnevernet slik det fungerer i dag vil jeg forsøke å komme frem til mulige svar på disse spørsmålene. Tradisjonelt har det forebyggende arbeidet stått svakt i Russland, dette ser ut til å bli et satsningsområde fremover, og jeg vil beskrive ulike programmer rettet mot å forbygge *social orphanhood*. I oppgaven vil jeg ta for meg russisk barnevern på føderalt nivå, men fordi mye av lovverket som omhandler barn og blant annet alternativer til tradisjonelle barnehjem ligger under føderasjonssubjektenes ansvarsområde, vil mange av eksemplene mine være hentet fra spesifikke regioner. Der jeg anser det som relevant har jeg valgt å bruke mine egne observasjoner fra Kaliningrad.

Social orphanhood kan på mange måter ses på som et uttrykk for den generelle samfunnstilstanden. Problemet har økt og blitt særlig synlig i perioder der samfunnet har gjennomgått krig, epidemier og store strukturelle endringer. I Russland snakker man om tre store bølger av *social orphanhood*. Den første kom med revolusjonen i 1917 og borgerkrigen som fulgte. Den andre bølgen hadde sammenheng med andre verdenskrig og de enorme tapstallene russerne led under denne krigen. Den siste bølgen er den vi fremdeles er vitne til i dagens russiske samfunn, med sovjetunionens oppløsning fulgte det samtidig en rekke store samfunnsproblemer, deriblant økning i antall foreldreløse og forsømte barn.

1. Partene skal bestrebe seg på å sikre anerkjennelse av prinsippet om at begge foreldre har et felles ansvar for barnets oppdragelse og utvikling. Foreldre, eventuelt verger, har hovedansvaret for barnets oppdragelse og utvikling. Barnets beste skal for dem være hovedsaken.

2. Med det formål å garantere og fremme de rettigheter som er fastsatt i denne konvensjon, skal partene yte passende bistand til foreldre og verger når de utfører sine plikter som barneoppdragere, og de skal sikre utvikling av institusjoner og tjenester og tiltak for omsorg for barn.

3. Partene skal treffe alle nødvendige tiltak for å sikre at barn av utarbeidende foreldre får rett til å nyte godt av hjelpemidler og tjenester for omsorg for barn når de er berettiget til dette.

Artikkel nr.18, FNs barnekonvensjon

1. Teori og metode.

1.1. Thick description

Områdestudier er en type studier som dekker flere fagområder. I generelle studier av Russland er man innom både statsvitenskap, sosiologi, historie og språk for å nevne de kanskje viktigste. Men for å kunne studere et område holder det ikke å bare kunne noe om områdets språk, eller hvordan statsapparatet virker. For å forstå hvorfor ting fungerer som de gjør, eller kunne si noe om hvordan man tror utviklingen kommer til å bli, må man prøve å forstå kulturen i det området man ser på. Men hva er kultur? Det finnes en rekke ulike definisjoner og forsøk på å si noe om hva kultur er. Fra Clyde Kluckholms *Mirror for Man* har Clifford Geertz satt opp disse mulige definisjonene:

1. "the total way of life of a people"
2. "the social legacy the individual acquires from his group"
3. "a way of thinking, feeling, and believing"
4. "an abstraction from behavior"
5. "a theory on the part of the anthropologist about the way in which a group of people in fact behave"
6. "a storehouse of pooled learning"
7. "a set of standardized orientations to recurrent problems"
8. "learned behavior"
9. "a mechanism for the normative regulation of behavior"
10. "a set of techniques for adjusting both to the external environment and to other men"
11. "a precipitate of history"
12. a behavioral map, sieve, or matrix¹⁰

Geertz benyttet seg av det han kaller *thick description* i sine antropologiske studier. Han var opptatt av systemer av mening, det symbolske i analyser av kultur. Hvordan endres kulturer over tid, hvordan kan man studere kultur i sin helhet. Geertz sier at det ikke finnes noe

¹⁰ Geertz, Clifford, "Ch. 1: Thick Description. Toward and interpretive Theory of Culture", i *The Interpretation of Cultures* 1973 ss. 3-30 (New York, HarperCollins Publishers, 1973), 4-5.

standardsvar, man blir til slutt nødt til å velge et. Han argumenterer for en semiotisk oppfatning av kultur.

“Believing, with Max Weber, that man is an animal suspended in webs of significance he himself has spun, I take culture to be those webs, and the analysis of it to be therefore not an experimental science in search of law but an interpretative one in search of meaning. It is explication I am after, construing social expression on their surface enigmatical.”¹¹

Når jeg i denne oppgaven samler inn data, velger jeg ut det jeg mener er mest relevant for å beskrive og kunne gi et svar på de spørsmålene jeg har stilt i oppgaven. Jeg beskriver temaet, russisk barnevern, i detalj. Uten kulturforståelse ville både utvelgelsen av data og analysen av dem blitt mye vanskeligere, sjansen hadde vært større for at analysen ville blitt gjort på feil grunnlag. En handling som betyr noe spesifikt i en kontekst kan bety noe helt annet dersom den settes inn i en annen kontekst, og det er denne betydningen man prøver å forstå når man skal analysere kultur. Når jeg bruker *thick description* i oppgaven håper jeg å få frem hva både aktørene og mottakerne mener i en gitt situasjon.

1.2. Deltakende observasjon:

En del av oppgaven min bygger på erfaringer jeg gjorde under to lengre opphold i Kaliningrad i 2005 og 2007. Metoden jeg brukte kan vel best beskrives som deltakende observasjon. I *Mellom nærhet og distanse : kvalitative metoder i samfunnsfag* definerer Pål Repstad observasjon som ”studier av mennesker for å se hvilke situasjoner de naturlig møtes i, og hvordan de pleier å oppføre seg i slike situasjoner”¹² Videre legger han til at den som observerer gjerne går i dialog med aktørene som observeres for å få en forståelse av hvordan de tolker hendelser.

I en observasjon vil det alltid ligge en fortolkning fra forskerens side. For at observasjonen skal fortolkes rett er det viktig at den som observerer har en god forståelse av og kunnskap om den kulturelle settingen det blir observert i. Observasjon begrenser seg naturlig i

¹¹ Geertz, *The Interpretation of Cultures*, 5.

¹² Repstad, Pål *Mellom nærhet og distanse : kvalitative metoder i samfunnsfag* (Oslo: Universitetsforlaget, 1998), 26.

omfang, en forsker kan ikke observere flere steder på en gang. Jeg har valgt å bruke noe av det jeg observerte rundt barnehjemmet i Kaliningrad for å kunne gi eksempler på det jeg anser som relevante problemstillinger i oppgaven min. Det kan være problematisk å skulle generalisere ut fra et lite område, men jeg vil hevde at det i dette tilfellet kan være relevant. Institusjonssystemet i Sovjetunionen var på mange måter svært ensrettet, over hele det store landområdet ble barnehjem styrt av de samme reglene og ideologiene. Etter oppløsningen av unionen er dette i ferd med å bli mer differensiert, men fremdeles henger mye av det gamle tankesettet og handlingsmåter igjen.

Observasjon kan foregå åpent eller skjult. I noen tilfeller vil det eneste hensiktsmessige for å få innpass i et spesielt miljø være skjult observasjon. For min del hadde jeg allerede innpass i miljøet ved at jeg jobbet som frivillig, og det jeg drev var åpen observasjon. Jeg hadde tilgang til de fleste deler av miljøet, både ledermøter og kaffepauser med dem som vasket eller fyrte i kullfyren. Som utlending som ikke alltid var like opptatt av normene for hva som var vanlig for kvinner kunne jeg nok ferdes i flere ulike miljøer enn det andre ansatte gjorde. Kjønnssrollemønsteret er skarpere i Russland enn i Norge, samtidig som det er større avstand mellom ledere og ansatte. Den kvinnelige direktøren for barnehjemmet ville aldri ha satt seg ned og tatt en kaffe med mannfolkene på fyrrommet. På denne måten kunne jeg observere og diskutere med flere mennesker. Jeg fikk et bredere grunnlag for å trekke konklusjonene mine enn jeg ville fått hvis jeg bare kunne observert for eksempel lederne.

Miljøet jeg var en del av og observerte var klar over at jeg skrev på en oppgave om barnehjem i Russland. Et moment man må være bevisst på ved observasjon, er faren for forskningseffekt. Åpen observasjon vil nesten alltid føre til en viss grad av forskningseffekt ved at aktørene endrer adferd fordi de vet at de er under observasjon. Repstad peker på to mulige konsekvenser av dette. En konsekvens kan være at aktøren vil forsøke å tone ned handlinger eller meninger som kan oppfattes som kontroversielle i sosiale sammenhenger. En annen mulighet kan være at aktøren kan se en alliert i den som observerer, og derfor gi klart uttrykk for hvilke konflikter og problemer som finnes i miljøet som er under observasjon. I det siste tilfellet er det gjerne fare for at aktøren overdriver for å få frem sine

synspunkter.¹³ Et vanlig utfall når man observerer et miljø over lang tid, er at aktørene glemmer at de er under observasjon. Dette skjedde også med meg. Etter hvert som tiden gikk var det færre og færre som tenkte på at jeg drev observasjon, jeg ble bare "Gulja" fra Norge som var der for å jobbe.

Når man velger informanter er det viktig å få folk som har forskjellig ståsted, at de ikke blir for like. Etter hvert i arbeidet mitt kom jeg frem til en kjerne med mennesker som hadde mye kunnskap om området, men som gjerne så ting på ulike måter. Ved å sammenholde informasjon fra disse, samtidig som jeg brukte mine egne erfaringer og observasjoner, kom jeg frem til det som ble min endelige tolkning av hendelsene.

1.3. Path dependency

En teori som har vært vanlig å trekke frem når man skal forklare Russlands overgang fra sosialistisk stat til en demokratisk stat, er stivhengighetsteorien (*path dependency*).

Denne teorien dreier seg om i hvilken grad, og på hvilken måte tidligere strukturer, institusjoner og tankesett påvirker nåtidens valg. Robert Putnam mener at stivhengighet begrenser disse valgene.¹⁴ "*Where you can go is dependent on where you came from, and that somewhere you simply cannot get to from here.*"

Den svenske forskeren Kristian Gerner legger sterk vekt på stivhengighet i sine analyser. Det som skjer i nåtiden og kommer til å skje i fremtiden, er avhengig av beslutninger og hendelser i fortiden. Et lands historie er viktig å ta i betraktning når man skal gjennomføre reformer eller forutsi fremtidig utvikling. I sin bok *Hjärnridån* fremmer Gerner et pessimistisk syn på Russland. Han viser til hvordan utviklingen i Russland stadig har gått i feil retning og at ting har gått galt gang på gang. Da Sovjetunionen gikk i oppløsning, og man gikk i gang med overgangen til markedsøkonomi, var det mange som argumenterte for at dette burde skje veldig raskt. Gerner hevder denne taktikken var bygget på feil premisser, nemlig at alle land er like og at det finnes en universalkur som virker overalt.¹⁵

¹³ Repstad, *Mellom nærhet og distanse : kvalitative metoder i samfunnsfag*, 35.

¹⁴ Putnam, Robert, sitert i: *Orphans in Russia: Policies for Family-like Alternatives*, red. av Holm-Hansen, Jørn, Kristofersen, Lars B. og Myrvold, Monica, Oslo, NIBR Report 2003:1, 29.

¹⁵ Gerner, Kristian, Hedlund, Stefan og Sundström, Niclas, *Hjärnridån: Det europeiska projektet och det gåtefulla Ryssland*, (Stockholm, Bokförlaget Fischer och Co., 1995), 221.

En annen svensk forsker, Anders Åslund, var økonomisk rådgiver for Jeltsin tidlig på nittitallet. Han er ikke enig med Gerner, og han advarer mot å bruke stivhengighetsteorien.

”Whenever countries and cultures are involved, a variety of theories inspired by the pre-war German historical school or national mysticism enter the stage. We are told that certain nations are just like that and can never change, and this idea is particularly popular about Russia. Fortunately, these factors can be studied with modern regression analysis.”¹⁶

Videre hevder Åslund at kultur, historie og religion ofte bare blir brukt som substitutter for en ordentlig analyse.¹⁷ I likhet med Gerner, vil også flere andre betydelige forskere hevde at fortiden har en betydning for dagens utvikling. Richard Pipes er enig med Gerner når han mener at ikke bare sovjetepoken er viktig, men at også erfaringer fra den presosialistiske perioden kan virke som et hinder for reform. Mens Pipes hevder at Russland i hovedsak er et asiatiske land, så mener Martin Malia at sovjetperioden kun var et historisk feilskjær, og at Russland både før og etter Sovjetunionen var mest europeisk. Malia hevder at Russland og vesten hadde tildels sammenfallende utvikling av institusjoner og kultur før sovjetepoken, og at det samme er sannsynlig når denne epoken nå er over.¹⁸

I de første årene etter sovjetunionens fall dominerte ideen om det som blir kalt sjokkterapi. Ideen bak sjokkterapien, var at alt det gamle måtte byttes ut ”over natten”, man skulle gå direkte fra et totalitært regime til et kapitalistisk demokrati. Vestlige regjeringer, rådgivere og internasjonale institusjoner støttet denne tanken. Fortidens institusjoner måtte forkastes hvis Russland skulle utvikles til et demokrati.¹⁹

Allikevel fortsatte gamle institusjoner å eksistere. Det viste seg at det ikke alltid var så lett å kaste alt det gamle på skraphaugen, man hadde nemlig ikke alternativer klare. Gradvis skiftet det offisielle synet. Alt måtte kanskje ikke endres på tross av, men heller ved hjelp av de nedarvede institusjonene. Denne endringen i tankegang, kan man se en del eksempler på

¹⁶ Åslund, Anders, *Building Capitalism: The transformation of the Former Soviet Block*, (Cambridge, Cambridge University Press, 2002), 75.

¹⁷ Åslund, *Building Capitalism*, 2002, 75.

¹⁸ Martin Malia, *Russia under Western Eyes: From the Bronze Horseman to the Lenin Mausoleum*, (Cambridge, Mass., The Belknap Press, 1999), 12.

¹⁹ Holm-Hansen, Kristofersen, og Myrvold, (red.), *Orphans in Russia: Policies for family-like alternatives*, Oslo, NIBR Report 2003:1, 29.

i dag. Enkelte store institusjoner har fått endret funksjon ved at man har bygget dem om til mindre, mer familieliknende enheter. I stedet for å stenge institusjonen, så har man endret litt på innholdet, og dermed tatt ett skritt i retning av at barna får en mer familieliknende oppvekst. Så lenge man ikke har nok alternative plasser til barna, så er det heller ikke et reelt alternativ å stenge alle de store institusjonene umiddelbart.

Hvilke er så de viktigste effektene av den sovjetiske arven hvis vi ser på dagens situasjon i Russland? Et av de viktigste punktene er selvfølgelig det store antallet eksisterende barnehjem. I Norsk institutt for by- og regionsforskning sin rapport *Orphans in Russia. Policies for family-like alternatives*, peker forfatterne på at det sannsynligvis er få andre land utenom de tidligere sosialiststatene som har hatt og fremdeles har en sammenlignbar kombinasjon av personlig fattigdom og alkoholisme på den ene siden, og et bredt tilgjengelig offentlig system for å ta seg av barn på den andre siden.²⁰

Selv om man i Russland har uttalt fra offisielt hold at man ønsker å få barn over i andre typer ordninger enn barnehjem, så er det faktum at institusjonene allerede finnes der et stort hinder. I et samfunn med relativt mye fattigdom, er det vanskelig å finne familier som er villige til å ta på seg ansvaret for fremmede barn. Veldig mange mennesker har jobben sin ved disse institusjonene, og frykt for å miste jobben kan medvirke til at de motarbeider planer for å stenge institusjonen. Mange steder fungerer institusjonene som en slags hjørnesteinsbedrift i små lokalsamfunn. Dette så jeg blant annet et eksempel på der jeg jobbet. Barnehjemmet ligger i landsbyen Krylovo med bare 800 innbyggere, og av disse er 174 ansatt på barnehjemmet. Skulle dette barnehjemmet bli lagt ned, vil det føre til mye arbeidsledighet, usikkerhet og fattigdom i dette lokalsamfunnet.

²⁰ Holm-Hansen, Kristofersen, og Myrvold, (red.), *Orphans in Russia: Policies for family-like alternatives*, 28.

1. Partene skal treffe alle nødvendige lovgivningsmessige, administrative, sosiale og undervisningsmessige tiltak for å verne barnet mot alle former for fysisk eller mental vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnytting, herunder seksuelt misbruk, mens det er under omsorg hos en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen person som har omsorgen for barnet.

2. Slike vernetiltak bør om nødvendig omfatte effektive fremgangsmåter for iverksettelse av sosiale programmer som yter nødvendig støtte til barnet og til dem som har omsorgen for det, så vel som andre former for forebygging, identifikasjon, rapportering, viderehenvisning, undersøkelse og behandling samt oppfølging av tilfeller av barnemishandling som tidligere beskrevet og, om nødvendig, for rettslig oppfølging.

Artikkel nr.19, FNs barnekonvensjon

2. Kilder

2.1. Valg av skriftlige kilder:

Jeg har benyttet meg veldig mye av internettkilder i arbeidet med denne oppgaven. Til tider har det vært problematisk å avgjøre hva som er sannferdig informasjon, og hva som er unøyaktig eller uttrykk for for eksempel personlige meninger eller politiske ”sannheter”. For å prøve å danne et mest mulig riktig og helhetlig bilde på situasjonen har jeg hovedsakelig tatt utgangspunkt i offisielle russiske nettsteder og sammenholdt disse med informasjon fra internasjonalt anerkjente organisasjoner som FN og UNICEF. I tillegg har jeg brukt russiske nettaviser og en del menneskerettighetsorganisasjoner. Den offisielle versjonen sammenfalt ikke alltid med det jeg fant andre steder, og utfordringen ble da å finne nok troverdige kilder som ga det samme svaret til at jeg kunne stole på det.

2.2. Forskningslitteratur

I arbeidet med å innhente informasjon, viste det seg at det var vanskelig å finne god forskningslitteratur på det området jeg hadde valgt. Det er skrevet lite om det russiske barnevernet i sin helhet på norsk og engelsk, og det som finnes av russisk forskning er ofte vanskelig tilgjengelig. Mye av det jeg fant er analyser av enkeltprosjekter, eller vurderinger av pågående reformer. Interessen for feltet har økt betraktelig de siste årene, og jeg er sikker på at det vil bli produsert mye mer forskning på området i årene som kommer. Foreløpig er ikke problemet med *social orphanhood* behandlet i forskningslitteratur på en systematisk måte, og samspillet mellom ulike instanser som jobber på feltet er viet lite oppmerksomhet. En annen ting jeg savnet gode kilder på, var en enhetlig analyse av forsøk og reformer som er iverksatt i de ulike russiske føderasjonssubjektene.

1. Et barn som midlertidig eller permanent er fratatt sitt familiemiljø, eller som i egen interesse ikke kan tillates å bli værende i et slikt miljø, skal ha rett til særskilt vern og bistand fra staten.

2. I samsvar med sin nasjonale lovgivning skal partene sørge for alternative omsorgsformer for et slikt barn.

3. Slike former for omsorg kan f.eks. omfatte plassering i fosterhjem, Kafala etter islamsk lov, adopsjon eller, om nødvendig, plassering i egnet institusjon for omsorg for barn. Når løsninger overveies, skal det tas tilbørlig hensyn til ønskeligheten av kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.

Artikkel nr. 20, FNs barnekonvensjon

3. Historie

3.1. Historisk oversikt – Arbeid med foreldreløse i Russland

Professor Mikhail V. Firsov ved Moskvas statlige regionale universitet har i sin artikkel ”Help and support to orphans in Russia. The historical path”, gitt en kort historisk oversikt over hjelp og støtte til foreldreløse i Russland gjennom tidene.²¹

Støtten til foreldreløse har forandret seg gradvis over tid, og Firsov deler utviklingen inn i fem ulike perioder:

- Tiende til femtende århundre: arkaiske former for støtte til foreldreløse
- Femtende til syttende århundre: kirkelige former for støtte
- Attende til tidlig tjuende århundre: utvikling av offentlige utdanningsinstitusjoner og patronat
- 1917-1990: Sovjetisk modell for utdanning og patronat
- Sent tjuende og tidlig enogtjuende århundre: utvikling av støtte til foreldreløse under demokratiets spede begynnelse i Russland

Nå mener jeg ikke at alt i den tidlige utviklingen er like viktig for å forstå dagens situasjon, men særlig arven fra Sovjetunionen tror jeg spiller en stor rolle hvis man ser på hvorfor ting er som de er i dag. Hungersnød, utrenskninger, tvangsforflytninger, generell fattigdom, og ikke minst andre verdenskrig førte til at millioner av barn ble foreldreløse. Men i motsetning til de fleste andre land som befant seg i en lignende situasjon med fattigdom og utbredt nød, så hadde Sovjetunionen midler og mulighet til å bygge og etablere institusjoner.²² Barnehjem ble bygd over hele Sovjetunionen i stor skala, og de heldigste av de foreldreløse fikk plass ved dem. Store institusjoner var dessuten ikke noe nytt fenomen i Russland. Allerede under Peter den store(1682-1725) og Katarina den store(1762-96) ble

²¹ Firsov, Mikhail V. ”Help and support to orphans in Russia: The historical path”, i Holm-Hansen, Jørn (red.) ”Placement of Orphans: Russian and Nordic experiences”, Working paper, Oslo: NIBR, 2005, 55.

²² Holm-Hansen, , Kristofersen, Lars.B., og Myrvold, Trine Monica (red.), *Orphans in Russia: Policies for Family-like Alternatives*, Oslo, NIBR Report 2003:1, 31.

store institusjoner opprettet for å ta vare på barn. På slutten av 1800-tallet mottok Moskvas sentrale barnehjem 17000 barn i året.²³

Det var ikke bare vanlige barnehjem som ble bygget under sovjetperioden. I tillegg ble det bygget en rekke spesialinstitusjoner, bla. for handikappede, utviklingshemmede, barn med lærevansker, ungdomsfengsler og anstalter for problemungdom.

Når man skal se på russisk barnevern slik det fungerer i dag, er det samtidig viktig å vite noe om barnevernets historie i Russland. Flere sentrale trekk ved det arbeidet som er gjort i forhold til foreldreløse barn, blant annet de store institusjonene og formynderskapet, har lange historiske tradisjoner. Synet på hvordan man skal forholde seg til problemet med barn som ikke blir ivaretatt av foreldrene har endret seg over tid. Ved å beskrive den historiske utviklingen, vil jeg forsøke å vise til hvordan fortiden på mange måter også spiller en avgjørende rolle for beslutninger og holdninger i dagens Russland i forhold til dette problemet.

Historisk sett går det en viktig skillelinje i Russland ved revolusjonen i 1917 og kommunistenes påfølgende maktovertagelse. Jeg har derfor valgt å dele dette kapittelet inn i to hoveddeler- den første tar for seg barnevern i det russiske imperiet, mens del to dreier seg om barnevern i Sovjetunionen.

3.2. Det russiske imperiet

Mangelen på kilder som beskriver organisert veldedighet og offentlige velferdsinstitusjoner i Russland før 1700-tallet, tyder på at dette ikke var særlig utbredt i samfunnet.²⁴ I likhet med andre steder i verden, var spedbarnsdrap vanlig i Russland, og arkeologiske utgravninger viser at nyfødte barn ble drept like etter fødselen hvis moren døde i barsel.²⁵

²³ Holm-Hansen, Kristofersen, og Myrvold, (red.), *Orphans in Russia: Policies for family-like Alternatives*, 30.

²⁴ Ransel, David L., *Mothers of Misery: Child Abandonment in Russia*, (Princeton, New Jersey , Princeton University Press, 1998), 23.

²⁵ Firsov, ” Help and support to orphans in Russia: The historical path”, 56.

Det russiske ordet *sirotsvo* (på engelsk *orphanhood*), ble i det gamle Rus' ikke bare brukt om foreldreløse barn, men omfattet også voksne, og betegnet det å være alene, forlatt.²⁶ Vanligvis ble det brukt om tjenere, slaver og enker/enkemenn.

Det man kan finne ut ved å studere gamle kilder, er at alle moderne offentlige institusjoner og sosiale ordninger som har å gjøre med kultur, helse og opplysning, har sitt utspring i klostre og bispeskoler knyttet til den ortodokse kirken i Russland. De første institusjonene som ble opprettet var sykehus, gjestehus og det som ble kalt *strannoprимnyje doma* ("hus for rare").²⁷ I utgangspunktet fungerte sykehusene først og fremst for munkene selv, det vil si for gamle og syke munk, nonner, prester og presteenker. Men etter hvert utvidet klostrene sitt virkefelt til også å hjelpe mennesker som bodde i klosterets nærområder. Klostrene startet opp pleiehjem for syke gamle og asyl for foreldreløse barn og vanføre.

Gradvis begynte geistlige domstoler å behandle saker knyttet til barn, og da særlig barn født utenfor ekteskap. Ordningen med formynderskap ble introdusert juridisk, men den gjaldt ikke foreldreløse barn. Man kjenner svært lite til forholdene for foreldreløse barn under den perioden som kalles tataråket, (fra mongolenes invasjon i 1240 til ca. 1480), men det som er kjent er at når vi nærmer oss 1300-tallet så inkluderer loven om formynderskapet også foreldreløse barn.²⁸

Utviklingen i Russland når det gjelder hjelp til foreldreløse barn, må ses i sammenheng med utviklingen i resten av Europa. Når man i Russland på 1700-tallet åpnet de første hittebarnhjemmene ble det gjort etter direkte mønster fra samme type institusjoner i Frankrike. Det ble ikke tatt hensyn til at Russlands spesielle kontekst, kultur og tradisjoner, det franske systemet ble adoptert i ren form.²⁹

Selv om forholdene i Russland på mange områder skilte seg fra forholdene i vesten, og at barnehjemmene i Russland hvert år tok i mot et langt høyere antall barn enn tilsvarende i

²⁶ Firsov, "Help and Support to Orphans in Russia: The historical Path", 55.

²⁷ Arkhip, Inna, Sørensen, Johannes, *Funksjonshemmede barn i Russland og Norge: En beskrivelse av utviklingen for funksjonshemmede i de to land*, (Tromsø: Fylkesrådet for funksjonshemmede i Troms, 2006), 7

²⁸ Firsov, "Help and Support to Orphans in Russia: The historical Path", 56.

²⁹ Ransel, *Mothers of Misery*, 7.

for eksempel Frankrike, så var disse hjemmene begge steder et svar på akutte samfunnsproblemer. Samfunnet var i rask endring, og da særlig forholdet mellom by og land. Det gamle familieregimet var blitt svekket, staten var nå begynt å bli den viktigste strukturerende faktoren i samfunnet. Offentlige myndigheter søkte nå institusjonelle løsninger på samfunnsproblemer, og en av disse løsningene var barnehjem.³⁰

Utsetting av barn og spedbarnsdrap ble for første gang et offisielt anliggende i Russland under Peter den Store (1689-1725). På denne tiden hadde betydningen av ordet *sirota* endret seg, og nå betegnet det kun barn.³¹

Firsov påpeker at det var på denne tiden det sivile samfunn begynte å vokse frem, og at både lovgivning og ideologi tok utgangspunkt i at både stat og samfunnsorganisasjoner skulle være med på å løse utfordringene i samfunnet..

Peter den Stores regjeringstid i Russland er kjennetegnet av store reformprosesser på mange områder av samfunnet. Også når det gjelder omsorg for foreldreløse barn skjedde det viktige endringer. Under Peter ble det opprettet et nettverk av statlig drevne institusjoner for barn. I følge David Ransel kom ikke dette som svar på et krav fra opinionen, bortsett fra initiativ fra noen få geistlige, var dette helt og holdent initiert fra styresmaktene.³²

Peter introduserte store endringer i det offisielle synet på kvinner, og kvinners muligheter til å delta i samfunnet. Samtidig ville Peter begrense kirkens makt, og han delte ikke den ortodokse kirkens moralske og fordømmende syn på det å få barn utenfor ekteskap. Lovverket som omhandlet barn ble også reformert under Peter, det ble blant annet forbudt å tisse sammen med handikappede barn. I 1712 utstedte Peter et viktig dekret. Dette slo fast at alle regionene i det russiske imperiet skulle opprette hospitaler for å ta seg av handikappede barn, og i tillegg herberger for "uekte" barn.³³ Etter mønster fra Europa skulle mødre her kunne levere fra seg sine uekte barn anonymt. Dette systemet hadde flere hundre år gamle tradisjoner i Europa, og da særlig i katolske land der det å få barn utenfor ekteskap ble sett på som en stor synd. Også i Russland var det et stort problem for mødre å

³⁰ Ransel, *Mothers of Misery*, 7.

³¹ Firsov, "Help and Support to Orphans in Russia, The historical Path", 56.

³² Ransel, *Mothers of Misery*, 8.

³³ Ransel, *Mothers of Misery*, 26.

få barn uten å være gift med barnefaren, og ved å la mødrene få mulighet til å levere fra seg barna anonymt håpet Peter å redusere problemet med spedbarnsdrap og barn som bare ble forlatt på gaten.

Noe av bakgrunnen for at Peter innførte reformene som gjaldt barn, kan være at han så viktigheten av det som kalles menneskelig kapital. For Peter var det viktig med befolkningsvekst, dette var nødvendig for å få nok ressurser til å gjennomføre de reformene han hadde planlagt. Ordren om å bla. opprette spedbarnshjem var en del av et militært dekret, og dette kan tyde på at noe av bakgrunnen for Peters interesse for barn rett og slett var tilgang på arbeidskraft.³⁴

I Russland kom den virkelig store endringen i forhold til foreldreløse og forlatte barn med fremveksten av opplysningsideer under Katarina den Store (1762-1796). Med bakgrunn i disse opplysningsideene satte Katarina i gang et forsøk på å omforme lovverket i Russland, og hun introduserte en rekke utdannings- og velferdsprosjekter. Det største av disse prosjektene var etableringen av statlige hittebarnshjem i Moskva (1764) og St. Petersburg (1770).³⁵

Den viktigste drivkraften bak opprettelsen av disse hjemmene var den russiske pedagogen Ivan Betskoy. Betskoy hadde gjennom mange år foretatt reiser i Europa, og han hadde gjort seg kjent med lignende hjem for barn i blant annet Milano, London og Paris.³⁶

Hjemmene som i Europa ble kalt *foundlinghomes*, fikk på russisk betegnelsen oppdragelseshjem. (vospitatelnyje doma). Dette viser tilbake til de utopiske ideene Betskoy og Katarina hadde med som formål når de åpnet disse anstaltene, nemlig å oppdra en ”ny type mennesker.” (novaja paroda ljodej)

Katarina gikk mye lenger enn sine forgjengere som først og fremst hadde rent praktiske grunner for å ta vare på de foreldreløse barna, det forgjengerne var ute etter var ressurser for militæret og store byggeprosjekter. Hun så for seg hjemmene som skapere av en ny type individer. Skolene som var tilknyttet hjemmene skulle lære barna moral, arbeidsetikk,

³⁴ Ransel, *Mothers of Misery*, 27.

³⁵ Ransel. *Mothers of Misery*, 31.

³⁶ Firsov, ” Help and Support to Orphans in Russia, The historical Path”, 58.

samfunnsånd og respekt for autoriteter. På denne måten skulle man skape en utdannet urban stand av de uønskede barna, en slik stand var noe Russland på denne tiden manglet.³⁷

I begynnelsen var det åpen adgang til disse hjemmene. Både vanlige folk og aristokratiet leverte fra seg barna sine her. Dødeligheten ved spedbarnshjemmene var hele tiden enormt høy, i ”toppåret” 1767 var den på så mye som 99 %³⁸. Etter dette begynte man å sette barn ut til ammer på landsbygden, dette var Betskoj uenig i da det stred mot hans visjon om oppdragelse av en ny type borgere.³⁹

Målet med å opprette hjemmene var å vestliggjøre Russland og å avvertere Katarinas opplyste styresett for omverdenen.⁴⁰ Kirken ytte motstand mot hjemmene. Det ble hevdet at det å kunne gi fra seg uektefødte barn oppfordret til umoral. En vel så viktig årsak til kirkens motstand var nok at de anså arbeidet med forlatte barn som sitt domene, dette hadde vært noe kirken hadde tatt seg av i lange tider og også en inntektskilde for dem. Et annet trekk ved hjemmene som førte til motstand, var det at barna som vokste opp og flyttet ut av hjemmene automatisk ble frie borgere. Livegenskapet var ennå ikke opphevet i Russland, og godseierne fryktet at de livegne kunne komme til å gi fra seg barna sine bare så de skulle bli frie.⁴¹

Betskoj-systemet feilet nesten fra begynnelsen av, allikevel fikk det fortsette nesten uforandret helt til 1796, og i moderert form i ennå 40år. Ransel hevder dette hovedsaklig var fordi opplysningsideer var i tiden, man hadde ikke noen alternativer til å løse det store problemet med hittebarn.

David Ransel trekker frem tre ting han mener stod igjen som den viktigste arven etter hjemmene:

- de prangende bygningene som huset hjemmene ble stående som symboler på tsarfamiliens vilje til å ta vare på de svakeste i samfunnet. Samtidig fungerte de utad for å imponere utlendinger som besøkte Russland

³⁷ Ransel, *Mothers of Misery*, 31.

³⁸ Ransel, *Mothers of Misery*, 45.

³⁹ Ransel, *Mothers of Misery* 47.

⁴⁰ Ransel, *Mothers of Misery*, 51.

⁴¹ Ransel, *Mothers of Misery*, 53.

- selve systemet med store finansielle utgifter, der alt var rettet inn mot å ta imot barn. Disse systemene fungerte på en måte som gjorde at hjemmene hadde lite incentiv for å gjøre noe forebyggende med problemet.
- ordningen man hadde med hemmelig adgang. Dette ble stående som et hovedprinsipp helt frem til 1890-årene.

Hjemmenes mål var å produsere en ny stand. Ut på 1800-tallet så man at et nytt problem dukket opp, man produserte en ny stand, men ikke den som var tenkt i utgangspunktet. En viss andel av hvert kull som gikk ut fra hjemmene hvert år kom til å danne en undergruppe i samfunnet som reproduserte seg selv ved å gi fra seg nye barn til hjemmene. Dette problemet så man også andre steder i Europa, det ble dannet en egen kaste.⁴² Etter hvert økte kritikken mot spedbarnshjemmene. Mot midten av 1800-tallet hadde Russland en mye høyere spedbarnsdødelighet enn tilsvarende i resten av Europa.⁴³

3.3. Sovjetperioden

Hvis man ser på perioden fra den russiske revolusjonen i 1917 og frem til årene etter andre verdenskrig, finnes det mye litteratur og øyevitneskildringer som beskriver store horder av hjemløse barn i Sovjetunionen. Disse barna blir på russisk betegnet som *besprizorniki*, det vil si enten barn som hadde mistet eller blitt skilt fra foreldrene sine, og som derfor ikke hadde voksne som tok seg av dem. I artikkelen *Homeless Children in the USSR, 1917-1957*⁴⁴, hevder forskeren Margaret K. Stolee at utbredelsen av *besprizorniki* representerer et av de mest alvorlige sosiale problemene Sovjetunionen stod overfor i de første 40 årene av sin historie. Hun mener at dette problemet var tett knyttet til en historisk utvikling som myndighetene prøvde å overse.

⁴² Ransel, *Mothers of Misery*, 72.

⁴³ Ransel, *Mothers of Misery*, 102

⁴⁴ Stolee, Margaret K., "Homeless Children in the USSR, 1917-1957", *Soviet studies*, vol 40. nr 1 (januar 1988): 64-83, [http://www.jstor.org/sici?sici=0038-5859\(198801\)40%3A1%3C64%3AHCITU1%3E2.0.CO%3B2-H](http://www.jstor.org/sici?sici=0038-5859(198801)40%3A1%3C64%3AHCITU1%3E2.0.CO%3B2-H) (lesedato 04.08. 2007)

Sovjetiske historikere har ikke vært veldig opptatt av dette problemet. De få som har sett på det har stort sett betraktet det enten som et utdannings- eller rettslig problem, noe som kunne løses enten av utdanningssystemet eller med lover.⁴⁵

Problemet med *besprizorniki* viser et aspekt av den enorme byrden de nye sovjetiske myndighetene stod overfor når de skulle transformere det enorme russiske imperiet fra et fattig bondesamfunn til en moderne sosialistisk stat. Noen av problemene som oppstod blir gjerne sammenlignet med de problemene Russland fikk etter oppløsningen av Sovjetunionen. Men det var ikke bare moderniseringen av samfunnet som var årsaken til det enorme antallet med hjemløse barn som dukket opp i Sovjetunionen. Mens Stolee snakker om 3-4 ulike bølger av *besprizorniki* bare i de første 40 årene av unionens historie, så er det vanligste synet på dette at det var to bølger i denne perioden. Det store antallet barn som ikke lever med foreldrene i dagens Russland blir gjerne kalt ”den tredje bølgen”. Den første bølgen av hjemløse barn kom i kjølvannet av revolusjon og borgerkrig. Tvangskollektivisering, industrialisering, hungersnød og utrenskninger førte til at stadig nye barn endte opp som *besprizorniki* utover på 1920- og 1930-tallet. Etter andre verdenskrig kom det en ny bølge, nå hovedsakelig som følge av de store tapstallene russerne led under andre verdenskrig.

Mange kilder hevder at det allerede i 1917 før revolusjonen fantes mellom 2 og 2,5 millioner *besprizorniki* som følge av første verdenskrig. Anslagene over hvor mange det dreide seg om i 1920-årene varierer fra 7 millioner (1927 Soviet Encyclopedia), til nesten 9,5 millioner som blir oppgitt i en immigrantkilde.⁴⁶ På denne tiden prøvde ikke de sovjetiske lederne å skjule problemet, de mente at årsaken til problemet var arven fra kapitalismen, og at det ville forsvinne så snart man fikk etablert et sosialistisk samfunn. Men det viste seg fort at problemet ikke forsvant, det ble bare større. En hungersnød i begynnelsen av tjuetårene førte til at enda flere barn endte opp på gaten, og årene som fulgte var preget av myndighetenes anstrengelser for å samle disse barna og plassere dem på passende institusjoner.

⁴⁵ Stolee, “Homeless Children in the USSR, 1917-1957”, 64.

⁴⁶ Stolee, “Homeless Children in the USSR, 1917-1957”, 65.

Et spesielt trekk ved den tidlige sovjetperioden, var kommunistenes syn på barneoppdragelse. Fulle av entusiasme for den kommunistiske ideologien så de på staten som mye bedre egnet enn den "borgerlige" familien til å ta seg av barn.⁴⁷ Sjefen for Narkompros (folkekommissariatet for opplysning), Anatolij Lunartsjarskij, uttalte:

*"If we can overcome our poverty, I would say that the children's home is the best way of raising children- a genuine socialist upbringing, removing children from the family setting and its petty-bourgeois structure."*⁴⁸

Det viste seg allikevel fort at staten på ingen måte hadde kapasitet til å oppdra og ta vare på borgerskapets barn. På grunn av hordene med hjemløse barn og mangelen på barnehjems plasser, ble staten tvert i mot tvunget til å plassere en del av barna i fosterfamilier. Dette kom ikke fordi det var til det beste for barnet, men av rent praktiske hensyn. Under hungersnøden var oppimot 100 000 barn plassert i fosterhjem. Disse fosterhjemmene ble påtvunget et ekstra barn. Det betydde en ekstra munn å mette i svært vanskelige tider, og mange av barna levde i realiteten under fryktelige forhold og ble stadig minnet på hvor uønskede de var.⁴⁹

Utover på tjuetallet gikk de sovjetiske lederne mer og mer bort fra de utopiske idealene om at familien som enhet skulle forvitte og forsvinne til fordel for det store kollektivet. De innså at problemet med *besprizorniki* ikke hadde forsvunnet med innføringen av et sosialistisk samfunn. I 1927 laget myndighetene en detaljert analyse, og la frem en plan om at alle *besprizornikiene* skulle være borte fra gatene og engasjerte i utdanning eller produktive aktiviteter innen 1930. Dette førte til fornyet energi blant dem som jobbet med problemet, og det lyktes dem også å få antallet noe ned.⁵⁰ Samtidig begynte en debatt om årsakene til at så mange barn endte opp som *besprizorniki*. Uttrykket *besnadzornost* (uten tilsyn) kom inn i debatten. Mange begynte å legge vekt på foreldrenes og familiens rolle i et barns oppdragelse i stedet for statens og skolens rolle. Under Stalin kom familien mer i fokus igjen, og blant annet på grunn av bekymring for lave fødselstall ble det innført

⁴⁷ Ball, Alan, "State children: Soviet Russia's besprizornye and the new socialist generation", *Russian Review*, Vol. 52, No. 2. (april 1993), 228-247, [http://www.jstor.org/sici?sici=0036-0341\(199304\)52%3A2%3C228%3ASCSRBA%3E2.0.CO%3B2-I](http://www.jstor.org/sici?sici=0036-0341(199304)52%3A2%3C228%3ASCSRBA%3E2.0.CO%3B2-I) (lesedato 04.09.2007)

⁴⁸ Lunartsjarskij, sitert i Ball, "State children: Soviet Russia's besprizornye and the new socialist generation", 229.

⁴⁹ Ball, "State children: Soviet Russia's besprizornye and the new socialist generation" 238

⁵⁰ Stolee, "Homeless Children in the USSR, 1917-1957", 71.

restriksjoner på og til tider forbud mot abort og skilsmisse. Årsakene til dette var hovedsakelig et ønske om samfunnsstabilitet og arbeidskraft til å gjennomføre de storstilte industrialiseringsplanene Sovjetunionen hadde.

Mens de hjemløse og foreldreløse barna som kom til i 1920- årene var et resultat av katastrofer og sosial oppløsning som staten ikke hadde noen kontroll over, så var den gruppen som dukket opp på 1930-tallet mer et resultat av sovjetunionens økonomiske politikk. Særlig kollektiviseringen av jordbruket, likvidasjonen av kulakene og en ny hungersnød fra 1932-34 førte direkte til at mange barn ble foreldreløse. *Besprizornikiene* ble nå behandlet mye tøffere, de ble nå offisielt sett på som lovbrøyttere som selv hadde valgt å bryte loven, selv om det var myndighetenes politikk som var den egentlige årsaken til at de streifet rundt eller bodde på gaten.⁵¹ Det gikk mange rykter om at gatebarn som stjal eller tigget ble henrettet, men dette finnes det ikke sikre kilder på.

Da det igjen ble en økning av foreldreløse barn etter andre verdenskrig, hadde myndighetene ingen problemer med å innrømme dette. Nå var det jo klart for alle at det ikke var den sovjetiske statens feil, men i stedet en fremmed makt som hadde angrepet moderlandet. Kaoset og ødeleggelsene av statsinstitusjoner under andre verdenskrig førte til at man i 1942 satt i gang med ordninger som verger, fosterfamilier og adopsjon for å lette presset på barnehjemmene. For at et barn skulle kunne adopteres måtte begge foreldrene være erklært døde, og mellom 1941-1945 ble 200 000 barn adoptert.⁵² Det å opprette en verge for barnet var vanskeligere, det krevde at foreldrene var blitt fradømt foreldreretten, noe rettsapparatet ikke brukte mye tid på i krigsårene. De fleste barna endte opp med å bli plassert i fosterhjem. Dette krevde kun at et barn ble funnet på gaten og overlevert til myndighetene. Det var svært lite kontroll med hvilke forhold disse barna levde under, både dem som havnet på barnehjem og dem som kom i fosterfamilier.

Under sovjetperioden ble det bygget flere typer institusjoner for å ta vare på barn. Vanlige barnehjem, barnekolonier der barna bodde og dyrket sin egen mat, og små ”landsbyer” som var en kombinasjon av de to foregående. Under andre verdenskrig, da problemet med foreldreløse barn var spesielt stort, ble det besluttet å opprette egne militærskoler for barn

⁵¹ Stolee, ”Homeless Children in the USSR, 1917-1957”, 70.

⁵² Stolee, ”Homeless Children in the USSR, 1917-1957”, 77.

som hadde mistet foreldrene sine i krigen.(De såkalte Nakhimov- og Suvorovskolene). Etter krigen førte myndighetene massive kampanjer for å bygge barnehjem for krigsbarna. Denne gruppen *besprizorniki* var den som raskest fikk hjelp, og også den gruppen det i dag finnes mest litteratur om. Margaret Stolee mener dette definitivt har en sammenheng med at disse barna ikke var blitt foreldreløse på grunn av sovjets politikk, men at det skyldtes en ytre fiende.⁵³ En annen gruppe med *besprizorniki* som ikke blir så mye nevnt, er de som ikke mistet foreldrene sine under krigen, men som av ulike årsaker allikevel endte opp som gatebarn etter andre verdenskrig. En grunn var en stor tørke som rammet Ukraina i 1946, mange barn forlot rett og slett hjemmene sine i jakt på mat. En annen faktor var en ny sovjetisk familielov fra 1944, den tidligere likheten for loven mellom uektefødte og ektefødte barn ble nå fjernet. Denne førte i en del tilfeller til at uektefødte rett og slett ble satt på gaten på grunn av skammen det var og ikke minst på grunn av reduserte barnetrygder for disse barna. Mange barn rømte også hjemmefra fordi de fryktet arrestasjoner, på gaten var faren stor for at de ble sendt til fangeleire, etter krigen var det i Sovjetunionen en atmosfære av mistenksomhet og redsel for forfølgelser. I motsetning til dem som mistet foreldrene under krigen og dermed fikk en mye bedre behandling, var faren stor for at disse barna ble sendt rett i fangeleire dersom de ble fanget opp på gaten.

Senere i 1950- og 1960- årene ble det opprettet barnehjemsinternater i Sovjetunionen. Disse skilte seg fra tradisjonelle barnehjem ved at de var mer åpne i forhold til samfunnet rundt, barna som bodde her hadde mulighet til å ha kontakt med barn fra vanlige familier.⁵⁴

Målet med alle disse institusjonene var å gi barna utdanning, materiell omsorg og rehabilitering. Mange av barna som hadde bodd på gaten hadde lagt seg til en kriminell livsstil, og for å gjøre noe med dette ble det sett på som viktig å lokalisere institusjonene på landet, langt borte fra storbylivets fristelser. Etter hvert ble lokaliseringen utenfor byene vel så viktig for å skjule for folk flest hvor stort problemet var blitt.

⁵³ Stolee, "Homeless Children in the USSR, 1917-1957", 76.

⁵⁴ Firsov, " Help and Support to Orphans in Russia, The historical Path", 60.

1. Ved alle handlinger som vedrører barn og som foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal det først og fremst tas hensyn til hva som gavner barnet best.

2. Partene påtar seg å sikre barnet det vern og den omsorg som er nødvendig for hans eller hennes trivsel, idet hensyn tas til rettighetene og forpliktelsene til hans eller hennes foreldre, verger eller andre enkeltpersoner som ifølge loven er ansvarlige for ham eller henne, og skal treffe alle nødvendige lovgivningsmessige og administrative tiltak for dette formål.

3. Partene skal sørge for at de institusjoner og tjenester som har ansvaret for omsorgen for eller vernet av barn, har den standard som er fastsatt av kompetent myndighet, særlig med hensyn til sikkerhet, helse, personalets antall og kvalifikasjoner så vel som overoppsyn.

Artikkel nr.3, FNs barnekonvensjon

4. Situasjonen i dagens Russland

4.1. De alternativene som finnes til tradisjonelle barnehjem i dagens Russland.

I følge offisielle statistikker finnes det i dag ca 800 000 barn og unge i Russland som enten er foreldreløse, eller som av ulike årsaker ikke kan bo sammen med foreldrene sine.⁵⁵ Per 1. januar 2005 utgjorde andelen foreldreløse og barn som ikke blir ivaretatt av foreldrene 2,1 % av det totale antallet russiske barn under 18 år. Til sammenligning utgjorde denne gruppen barn i følge tall fra Verdensbanken bare 0,5 % av det totale antallet barn i England. I USA utgjorde gruppen 0,69 %, og i Tyskland 0,89 %.⁵⁶ Hvor stor denne prosentandelen er i forhold til den totale barnebefolkningen, varierer også mye mellom de ulike føderasjonssubjektene innad i Russland. For eksempel i Moskva utgjør sirot og besnadzornosti 0,71 %, i Arkhangelsk oblast 1,75 %, mens gruppen i Irkutsk Oblast utgjør hele 4,88 %.⁵⁷

Som jeg allerede har vært inne på, så bor ca 260 000 (32 %) av sirot på statlige institusjoner, mens de resterende 68 % i dag er plassert under ulike former for omsorg utenfor institusjoner. Tallene på hvor mange barn og unge dette angår, varierer mye, blant annet fordi en del av barna som bor på institusjoner kun bor der midlertidig. I følge tall fra myndighetene i Russland var det i 2001 52700 barn som bodde midlertidig på institusjon, og av dem hadde 2200 rømt hjemmefra.⁵⁸ I en rapport fra den russiske grenen av UNICEF blir det i tillegg pekt på at det i flere store byer i Russland finnes et ukjent antall gatebarn. UNICEF mener at antallet gatebarn befinner seg et sted mellom 20 000 og 100 000⁵⁹, men mange mener at dette er altfor lave anslag, og tror det kan dreie seg om mer enn en million. I de offisielle russiske statistikkene kunne jeg ikke finne noe anslag over gatebarn i det hele tatt, så jeg er usikker på om disse er tatt med når man oppgir 800 000 som antallet barn

⁵⁵ "Statistika", *Usynovlenije v Rossii*, , <http://www.usynovite.ru/statistics/> (lesedato 19.05.2007)

⁵⁶ Gribanova, L, Osadtsjuk, S, "Najdi menja mama! Materialy v pomosjtsj zjurnalistu", 2006, <http://www.usynovite.ru/f/experience/book/book.doc> (lesedato 20.05.2007)

⁵⁷ Gribanova, L, Osadtsjuk, S, "Najdi menja mama! Materialy v pomosjtsj zjurnalistu", 2006, <http://www.usynovite.ru/f/experience/book/book.doc> (lesedato 20.05.2007)

⁵⁸ Holm-Hansen, Kristofersen, og Myrvold, (red.), *Orphans in Russia: Policies for family-like alternatives*, 21.

⁵⁹ "Child protection in Russia", *UNICEF*, "Child protection in Russia". <http://www.unicef.org/russia/protection.html> (lesedato 19.05.2007)

under omsorg. En annen gruppe barn som ikke er med i noen offisielle statistikker, er de nyfødte barna som blir forlatt av mor på sykehuset eller fødestuen. Disse barna blir gjerne boende lenge på sykehuset før det avgjøres hva som skal gjøres med dem. Noen av barna jeg jobbet med på barnehjemmet i Krylovo hadde bodd så lenge som opptil to år på sykehus før de ble overført til et spedbarnshjem eller barnehjem. Forholdene disse barna lever under på sykehuset er ikke bra for dem. De får mat og nødvendig stell, men ikke nærhet og personlig kontakt. I følge NGOen "Volunteers to help orphan children" bodde det i februar 2007 600 slike forlatte barn bare på sykehusene i Moskva. Den vanligste grunnen til at barna blir boende så lenge på sykehuset er at det ikke er plass på barnehjemmene. Hvis et barn blir forlatt må det gjennomgå en nøye medisinsk utredning før det kan plasseres i familie eller på institusjon, men dette skal i realiteten ikke ta mer enn en måneds tid. I virkeligheten trekker dette ofte ut, og ofte kan et barn bli boende på sykehuset i månedsvis fordi barnets juridiske status ikke er avgjort.⁶⁰

Russland var et av de første landene til å ratifisere FNs barnekonvensjon fra 1989.⁶¹ I dag har 192 land skrevet under avtalen, det er kun USA og Somalia som ennå ikke har ratifisert denne avtalen om barns rettigheter. Ingen annen FN-konvensjon har fått så stor oppslutning.⁶² Hvert land som har sluttet seg til konvensjonen har også forpliktet seg til å fremlegge jevnlig rapporter for FN der landet redegjør for sin oppfyllelse av avtalen. FN gjennomgår disse rapportene samt rapporter fra ulike menneskerettighetsorganisasjoner og NGOer, og kommer så med anbefalinger til hva hvert enkelt land kan gjøre for å oppfylle barns rettigheter.

Russiske myndigheter har de siste årene gjort mye for å bedre barns oppvekstvilkår, men samtidig har Russland etter Sovjetunionens fall altså hatt en markant økning i antall barn som ikke blir tatt vare på av foreldrene. Dette utgjør i dag et stort sosialt problem i Russland, og det er tett forbundet med et relativt stort fattigdomsproblem i landet. Omtrent 90 % av barna dette gjelder, har minst en forelder i live. Dette blir på russisk kalt

⁶⁰ " Potsjemu otkaznye deti nakhodjatsja v bolnitsakh", http://www.otkazniki.ru/?action=info_view&name=history (lesedato 10.06.2007)

⁶¹ Holm-Hansen, Kristofersen, og Myrvold, (red.), *Orphans in Russia: Policies for family-like alternatives*, 8.

⁶² Redd Barna, "Barns rettigheter", http://www.reddbarna.no/default.asp?V_ITEM_ID=343 (lesedato

21.04.2008)

sotsialnoje sirotstvo. (På engelsk har de termen *social orphans*, og jeg vil heretter bruke det engelske uttrykket.)

4.2. Skadevirkninger ved institusjonalisering av barn.

Internasjonalt og i Russland er det stor enighet blant fagfolk om at barn har best av å vokse opp i familielignende omgivelser. Dette prinsippet blir også fastsatt i FN's barnekonvensjon fra 1989. Det er påvist en rekke skadelige ettervirkninger av å vokse opp på store institusjoner, og det har blant annet vist seg at mange russiske barn som blir adoptert fra barnehjem har store emosjonelle problemer. Et veldig vanlig problem hos disse barna er tilknytningsforstyrrelser, på engelsk *Detachment Disorder*. Dette er et resultat av mangel på nært forhold til en omsorgsperson under oppveksten. På de store institusjonene er det ofte altfor få voksne per barn. De ansatte på barnehjemmene har ikke tid eller krefter til å ta seg spesielt av hvert enkelt barn, og delvis for å beskytte seg selv er det mange av de voksne som ikke ønsker å knytte seg for sterkt til barna. På barnehjemmet der jeg jobbet fikk jeg flere ganger beskjed om at jeg ikke måtte skjemme bort barna med for mye kos og nærhet, det ville bare føre til at barna ble kravstore og sutrete!

Symptomene på tilknytningsforstyrrelser er mange, og noen av måtene de kan manifestere seg på er blant annet:

- manglende evne til å gi og motta nærhet,,
- mangel på øyekontakt,
- ekstremt sinne,
- manipulerende oppførsel,
- stjeling,
- dårlig impuls kontroll,
- tale- og lærevansker,
- mangel på venner
- lyving
- krevende og klengete oppførsel⁶³

⁶³ Fujimora, Clementine, "Adult stigmatization and the hidden power of homeless children in Russia", *Children youth and environment*, Vol. 13, No.1, (våren 2003), [http://www.streetchildren.org.uk/reports/CYE%20Volume%2013%20\(1\)%20Articles%20Children%20In%20Russia.mht](http://www.streetchildren.org.uk/reports/CYE%20Volume%2013%20(1)%20Articles%20Children%20In%20Russia.mht) (lesedato 10.04.2008)

Jeg var selv vitne til noen av problemene som kan oppstå når barn har bodd på institusjon over en lengre periode og blitt det som gjerne kalles institusjonaliserte. I Kaliningrad bodde jeg sammen med åtte tidligere barnehjemsbarn i et bokollektiv. Frem til de fylte atten år bodde disse ungdommene sammen med over hundre andre barn på barnehjem, og ingen av dem hadde noen minner om oppvekst i en vanlig familie. Bokollektivet de bor i ble startet av stiftelsen jeg jobbet for i 2003 som et forsøk på å la noen av barnehjemsbarna få en mulighet til å klare seg selv utenfor en institusjon. Vanligvis ville disse barna ha blitt flyttet videre til en institusjon for voksne med psykisk utviklingshemming og bodd der resten av livet. Etter fem år i kollektiv viser det seg at disse ungdommene klarer seg godt, de har det som på norsk betegnes som gode boevner. Med litt oppsyn fra en voksen er de stort sett selvhjulpne. De hjelper til med matlaging, tar seg av vask og holder husdyr som høner og griser. Alt har imidlertid ikke gått like knirkefritt hele veien. Det at ungdommene hadde bodd på barnehjem hele sitt liv gjorde at de manglet en rekke enkle sosiale ferdigheter som jevnaldrende ville ha lært seg allerede fra barnsben av. Resultatet av institusjonalisering gjorde at disse ikke behersket enkle ferdigheter som å lage mat, re opp sengen, vaske, gå på butikken osv. På barnehjemmet hadde de svært få personlige eiendeler, de hadde liten forståelse for prinsipper om ”mitt” og ”ditt”, og de hadde aldri hatt bruk for å lære seg verdien av penger. Ingen av dem har fått noen skolegang, så de kan ikke lese eller skrive. På barnehjemmet gjaldt det ofte å spise opp maten sin fort, hvis ikke kom pleierskene og ryddet den bort. Da de flyttet inn i kollektivet tok det lang tid å lære ungdommene at de ikke trengte å sluke maten, og fremdeles hender det ofte at de gjemmer unna mat så ingen skal ta det fra dem.

Det er ikke bare barn med psykisk utviklingshemming som opplever disse problemene når de blir voksne og skal klare seg selv. Barn som vokser opp på institusjon i Russland generelt er mye dårligere rustet til å klare seg i voksenlivet enn de som vokser opp en familie.

Det er flere årsaker til at så mange barn ender opp som foreldreløse og *social orphans*, og det pekes gjerne på et samspill av flere faktorer. Fattigdom regnes som en av hovedårsakene. Fattigdom øker blant annet faren for alkoholisme, men dette kan også virke motsatt vei, ved at alkoholisme fører til en anstrengt familieøkonomi. Andre relevante risikofaktorer er blant annet flerbarnsfamilier, handikappede barn, foreldres psykiske

lidelser, kriminalitet, minoritetsbakgrunn og aleneforsørgere.⁶⁴ I tillegg pekes det ofte på at selve familieinstitusjonen er i krise i dagens Russland. Svært mange barn blir født utenfor ekteskap, antallet skilsmisser har økt kraftig. Dette er jo noe man kan se i hele Europa, men få andre land har så store problemer med *social orphanhood* som Russland.

Det kan være mange årsaker til at barn ender opp i en situasjon der de trenger omsorg utenfor foreldrehjemmet, men samlet sett kan man sette opp tre hovedårsaker:

- foreldrene dør
- foreldrene sier fra seg foreldreretten
- foreldrene blir fratatt foreldreretten

Alle disse grunnene til foreldreløshet har økt de siste årene, men det er særlig antallet foreldre som blir fratatt foreldreretten og antallet foreldre som ikke tar ansvar for barna sine som øker. I den russiske familieloven blir det definert hvilke barn som klassifiseres som barn uten foreldreomsorg:

- barn som ikke har foreldre i live
- barn av foreldre som har mistet foreldreretten
- barn av foreldre med begrensninger i foreldreretten
- barn av foreldre som er erklært uegnete til å oppdra barn på grunn av for eksempel sykdom eller rusmisbruk
- barn av foreldre som er fraværende over lang tid, for eksempel som soner lange fengselsstraffer
- barn som ikke blir hentet hjem av foreldrene etter sykehusopphold, eller opphold på institusjon⁶⁵

⁶⁴ Holm-Hansen, Kristofersen, og Myrvold, (red.) *Orphans in Russia: Policies for family-like Alternatives*, 9.

⁶⁵ "Semejnij kodeks", *Prava tsjeloveka v Rossii*, 10.04.2005, http://www.hro.org/docs/rlex/family/index_1.php (Lesedato 05.05.2008)

Ved det barnehjemmet jeg jobbet var det flere ulike årsaker til hvorfor barna hadde havnet der. Det er som nevnt tidligere en spesialisert institusjon for psykisk utviklingshemmede, men graden av både fysisk og psykisk utviklingshemming varierer veldig blant barna. Barna er delt inn i grupper etter funksjonsevne, og de bor fordelt på flere bygninger. Det er minst 12 barn per gruppe, og kun 1-2 ansatte til å ta seg av hver gruppe. Mange av barna er sterkt pleietrengende, og de ansatte har lite tid til å ta seg av hvert enkelt barn. Hvis man ser bort i fra de materielle forskjellene, så er bemanningssituasjonen kanskje det som blir den største kontrasten til hvordan arbeid med psykisk utviklingshemmede foregår i Norge. Mens en ansatt gjerne har ansvar for opptil 20 barn i Russland, så har man i Norge stort sett en ansatt per barn. Svært mange av barna på barnehjemmet i Krylovo er født med fysisk og psykisk utviklingshemming på grunn av mors rusmisbruk under graviditeten. I tillegg til rus, er blant annet sykdommer som hepatitt og tuberkulose viktige årsaker. En del av barna var født friske, men har på grunn av vanskjøtsel og misbruk utviklet hjerneskader og handikap. Mange av foreldrene til disse barna er blitt fratatt foreldreretten, men det er også vanlig at foreldre sier fra seg denne retten når de ser at de har fått et utviklingshemmet barn. Bare et veldig lite fåtall av barna har noe kontakt med sin biologiske familie. En del av barna kommer fra vanlige, fungerende familier. Problemet for disse foreldrene er ofte at det ikke finnes gode nok offentlige støtteordninger slik at de kunne hatt barna boende hjemme. De fleste av disse barna trenger mye oppfølging, både medisinsk og rehabiliteringsmessig, og uten ekstra økonomisk hjelp og et velutviklet støtteapparat klarer ikke familien dette på egenhånd.

Russland har i de senere år vedtatt en rekke lover og regler som gjelder barns oppvekstvilkår, både på regionalt og på føderalt nivå. Landet har også forpliktet seg i forhold til FNs barnekonvensjon, som slår fast at barn bør vokse opp i familielignende omgivelser. Allikevel har problemet med *social orphanhood* økt siden 1990. Tradisjonelt har Russland et relativt svakt utviklet system for å hjelpe utsatte barn i familien. Det har vært sett på som enklere og mer effektivt å ta barna ut fra familien og plassere dem på institusjon, enn å hjelpe dem der de er. Denne holdningen henger dessverre mye igjen også i dagens Russland, men det siste året har vi kunnet se visse tegn til at dette problemet blir tatt mer på alvor. Satsene på barnebidrag har blitt økt, og nylig lovet Putin en, i russisk forstand, relativt stor engangssum penger til familier som får sitt tredje barn. Sjansen for at en familie lever i fattigdom øker i Russland med antall barn i familien, og dermed øker også sjansen

for at foreldrene ikke makter å ta seg av barna på en god måte. Samtidig må dette også ses i sammenheng med den generelle befolkningsnedgangen i Russland. Russiske kvinner føder mange færre barn enn de gjorde for bare ti år siden, og ved å love mer penger for å få barn, vil myndighetene forsøke å få opp fødselstallene.

I tillegg til tradisjonelle barnehjemsinstitusjoner, er det i dag hovedsakelig seks ulike former for omsorg for barn som fungerer i Russland. Jeg vil nå ta for meg de alternativene til barnehjem som finnes, og forsøke å diskutere i hvilken grad de er med på å oppfylle målet om å deinstitutionalisere russisk barnevern. De alternativene som finnes er i dag:

- adopsjon
- verge/formynderskap
- mottaksfamilier
- patronat
- familielignende barnehjem
- SOS barnelandsbyer

1. Partene erkjenner at et barn som er psykisk eller fysisk funksjonshemmet, skal ha et fullverdig og anstendig liv under forhold som sikrer verdighet, fremmer selvtillit og letter barnets aktive deltakelse i samfunnet.

2. Partene erkjenner at barn med funksjonshemminger har rett til særskilt omsorg og skal, innenfor rammen av de tilgjengelige ressurser, oppmuntre og sikre det berettigede barn og de omsorgsansvarlige tilgang til de hjelpetiltak som det blir søkt om og som er hensiktsmessige på bakgrunn av barnets tilstand og foreldrenes eller andre omsorgspersoners forhold.

3. I anerkjennelse av de særskilte behov hos barn med funksjonshemminger skal hjelp som ytes i samsvar med punkt 2 gis gratis når dette er mulig, idet foreldrenes eller andre omsorgspersoners økonomi tas i betraktning, og hjelpen skal innrettes slik at funksjonshemmede barn har effektiv adgang til og mottar undervisning, opplæring, helsetjenester, rehabiliteringstjenester, forberedelse til arbeidslivet og rekreasjonsmuligheter på en måte som bidrar til at barnet oppnår den best mulige sosiale integrering og individuelle utvikling, også på det kulturelle og åndelige område.

4. I det internasjonale samarbeids ånd skal partene fremme utvekslingen av egnet informasjon om forebyggende helsearbeid og om medisinsk, psykologisk og fysikalsk behandling av funksjonshemmede barn, herunder utbredelse av og tilgang til undervisningsmetoder for rehabilitering og faglige tjenester, med sikte på å gjøre partene i stand til å forbedre sine muligheter og kunnskaper og å øke sine erfaringer på disse områder. Når det gjelder dette punkt, skal det tas spesielt hensyn til utviklingslandenes behov.

Artikkel nr. 23, FNs barnekonvensjon

5. Omsorgsformer for barn uten foreldreomsorg

5.1. Adopsjon

I Russland, i likhet med i de fleste andre land, blir adopsjon sett på som den beste løsningen for barn som ikke kan bo sammen med sine biologiske foreldre. Ved en adopsjon vil båndene mellom barn og adoptivforeldre være sterke, både juridisk og familiært. Et adoptert barn har de samme rettighetene som et biologisk barn, og adoptivforeldre påtar seg alle foreldreretter og forpliktelser. Man må søke om å få adoptere, og det er en domstol som avgjør om man er skikket til å adoptere. Uansett hvilken type adopsjon det er snakk om, stebarnsadopsjon, adopsjon av nært familiemedlem eller adopsjon av fremmed barn, så blir alt regulert av familieloven i den russiske føderasjon. Dette er nødvendig for å skape varige stabile forhold for det adopterte barnet. Stabilitet er svært viktig for adopterte barn, for de har ikke muligheten til å returnere til sine biologiske foreldre dersom det skulle vise seg at adoptivforholdet ikke fungerer. Hvis adoptivforeldre av en domstol blir fratatt adoptivbarn, mister de også alle muligheter til senere å kunne adoptere nye barn.⁶⁶

Ved en adopsjon er det barnets interesser som står i fokus, og adopsjon blir kun tillatt hvis det er til det beste for barnet. Er barnet over 10 år gammelt, må det samtykke i å bli adoptert. For at forholdene skal være til det beste for barnet, holder det ikke bare å legge til rette for barnets fysiske og psykiske utvikling. De materielle forholdene må være tilfredsstillende, men det viktigste for barnet er å føle seg som en del av familien, å føle seg elsket av foreldrene, og å bli tatt vare på.⁶⁷ Ikke alle er i stand til å oppfylle disse kravene til å være adoptivforeldre, og det finnes strenge restriksjoner på hvem som får lov til å adoptere. Disse restriksjonene gjelder blant annet:

- par som ikke lever i ekteskap kan ikke sammen adoptere et barn
- person som er fradømt retten til å adoptere, eller som tidligere er fradømt foreldreretten til egne barn

⁶⁶ "Kto mozjet byt usynovitelem", *Usynovlenije v Rossii*, "Kto mozjet byt usynovitelem", http://www.usynovite.ru/adoption/adoption/who_can_be/ (Lesedato 19.05.2007)

⁶⁷ Holm-Hansen, Kristofersen, og Myrvold, (red.), *Orphans in Russia: Policies for family-like Alternatives*, 90.

- personer som tidligere ikke har oppfylt sine forpliktelser som verge/formynder
- personer som på grunn av sin helsemessige tilstand ikke vil være i stand til å oppfylle sine forpliktelser som foreldre, dette innebærer for eksempel at en person er narkoman eller alkoholisert, har psykiske problemer, tuberkulose, samt en rekke andre sykdommer
- personer som ikke oppfyller et minstekrav til inntekt
- personer som ikke har fast adresse
- personer som bor under for dårlige materielle og sanitære forhold
- personer som er straffedømte for vold⁶⁸

I tillegg er det krav til at aldersforskjellen mellom den som adopterer og adoptivbarnet ikke kan være mindre enn 16 år. Å skille søsken ved adopsjon er kun tillatt i spesielle tilfeller. Et slikt spesielt tilfelle, kan være hvis den som adopterer har medisinske grunner til å ikke adoptere ett av barna.⁶⁹

Noe av det spesielle med adopsjon i Russland, er en lov de har om at en adopsjon er hemmelig. I følge loven kan det straffes med bøter, og til og med fengselsstraff å bryte taushetsplikten angående en adopsjon. Inntil barnet er ett år gammelt, kan man få rettens godkjenning til å endre fødselsdato og fødested for å hemmeligholde adopsjonen. Denne loven har sine røtter helt tilbake til Peter den stores styringstid på 1700-tallet. Peter den store forstod at det gjerne var lovmessige og økonomiske grunner til at mødre forlot sine ”uekte” barn, og at det å få disse barna ble sett på som en skam av omgivelsene. Tsaren bestemte derfor at bortplassering av barn skulle holdes hemmelig.⁷⁰ I dagens Russland blir ikke denne loven alltid like strengt håndhevet, men den finnes altså fortsatt. De fleste fagfolk mener i dag at denne loven i Russland er med på å opprettholde myter og fordommer rundt adopsjon, og mener at den ikke tjener barnets beste og bør fjernes.

I likhet med i Norge finnes det også i Russland et organ for oppfølging og kontroll av adoptivfamiliene. Etter at barnet har vært i adoptivfamilien i tre år lages det en rapport, og

⁶⁸ ”Kto mozjet byt usynovitelem”, *Usynovlenije v Rossii*, ”Kto mozjet byt usynovitelem”, http://www.usynovite.ru/adoption/adoption/who_can_be/ (Lesedato 19.05.2007)

⁶⁹ Holm-Hansen, Kristofersen, og Myrvold, (red.), *Orphans in Russia: Policies for family-like Alternatives*, 91.

⁷⁰ Firsov, ” Help and support to orphans in Russia, The historical path”,.57.

det blir vurdert om det er behov for videre kontrollering av barnets oppvekstvilkår og utvikling.⁷¹

De fleste adopsjonene i Russland er stebarnsadopsjoner. Av de resterende adopsjonene er antallet noenlunde jevnt fordelt mellom adopsjoner innad i Russland, og utenlandsadopsjoner. I statistikkene fra 2007 er imidlertid dette forholdet endret. For første gang var det betraktelig flere barn som ble adoptert innad i Russland enn ut av landet. Av ca 13 000 adopsjoner totalt, var nærmere 9000 av disse innenlandsadopsjoner. Sammenlignet med 2006 ble antallet internasjonale adopsjoner nesten halvert, mens russiske adopsjoner økte med 14,5 %.⁷²

Antallet adopsjoner økte betraktelig i Russland i perioden mellom 1990 og 1999. De siste årene har imidlertid antallet adopsjoner begynt å gå nedover igjen. Man kan se en tendens til at myndighetene ikke ønsker at russiske barn skal adopteres ut av landet, de begrunner dette blant annet med at barna har best av å få bli i sitt fødeland. For å få nok tid til å finne eventuelle russiske adoptivforeldre, er det en regel om at et barn skal være registrert i en statlig databank over barn som kan adopteres i minst 6 måneder før utenlandsadopsjon er aktuelt. Denne holdningen er også i samsvar med FNs barnekonvensjon, som sier at det skal prioriteres løsninger der barnet får vokse opp under egnede forhold i sitt fødeland. Problemet for Russlands del blir her den store mangelen på egnede oppvekstforhold for disse barna. Når de ikke har nok alternativer til de store institusjonene for barn, og samtidig begrenser mulighetene for utenlandsadopsjon, betyr det i praksis for veldig mange barn at de blir boende på skadelige barnehjemsinstitusjoner.

I april 2007 ble alle utenlandske adopsjonsfirmaer som hadde virksomhet i Russland midlertidig stoppet. Dette har sammenheng med en ny lov som gjelder NGOer.⁷³ Loven om Non Governmental Organisations trådte i kraft i 2006, og den medfører blant annet at alle organisasjoner må registreres på nytt og godkjennes av russiske myndigheter for å få lov til å operere i Russland. Loven har blitt sterkt kritisert fra en rekke hold, og mange mener at

⁷¹ Holm-Hansen, Kristofersen, og Myrvold, (red.), *Orphans in Russia: Policies for family-like Alternatives*, 91.

⁷² "Porjadok usynovlenija rossijskikh detej innostrannami grazhdanami", *RIA Novosti*, 25.03.2008, <http://www.rian.ru/spravka/20080325/102151999.html> (Lesedato 10.04.2008)

⁷³ Feifer, Gregory, "Russia's halt on Adoptions Spotlights Conditions", *National Public Radio*, 25.04.2007, <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=9810880> (Lesedato 23.05.2007)

russiske myndigheter bruker denne loven for å utestenge organisasjoner som er kritiske til makthaverne.

De fleste av disse adopsjonsfirmaene har nå gjennomgått den nitide søknadsprosessen og blitt godkjente av russiske myndigheter for fortsatt drift. For øyeblikket holder russiske myndigheter på å forberede et strengere regelverk i forhold til utenlandsadopsjoner. . Myndighetene mener nå at man i mange tilfeller ikke har hatt god nok kontroll med adopsjonsprosessen. Et virkemiddel russiske myndigheter vil bruke for å få en bedre kontroll på adopsjoner er å forby alle utenlandsadopsjoner som ikke går gjennom et godkjent adopsjonsbyrå. Nå er det bare ca 80 % av adopsjonene som går via et godkjent byrå, de resterende 20 % forgår mer eller mindre privat. I disse ”uavhengige” adopsjonene mangler det fullstendig et kontrollsystem for oppfølging og forhåndsvurdering av adoptivforeldrenes egnethet. Det er dyrt å adoptere et barn, og det har vært spekulert i at enkelte barnehjemsdirektører har utnyttet situasjonen til å tjene store penger på å formidle barn til par som ønsker å adoptere. Det finnes en internasjonal avtale om adopsjoner, HAAG-konvensjonen. Konvensjonen bygger på FNs barnerettigheter, og et av hovedformålene med denne er å hindre bortføring og salg av barn. Nærmere seksti land har så langt ratifisert denne avtalen, men så langt har ikke Russland bestemt om de skal delta. Unicef er en sterk pådriver for å få alle land til å tiltre denne konvensjonen.⁷⁴

I den senere tid har det vært en rekke oppslag i russiske massemedier om adoptivbarn som er blitt utsatt for mishandling og til og med drept. Fra 1991 og frem til i dag er minst 14 barn som har blitt adoptert fra Russland til USA og Canada blitt drept av adoptivforeldrene.⁷⁵ Disse hendelsene har selvsagt også vært med på å forsterke den allerede kritiske holdningen svært mange russere har til utenlandsadopsjoner.

Denne russiske holdningen til at man ikke vil ha hjelp utenfra er noe man kan se går igjen på flere områder. Russland vil fremstå som en mektig, selvhjulpne stat, og samtidig som de sosiale problemene øker i omfang, blir det stadig vanskeligere for utenlandske organisasjoner å slippe inn i landet for å hjelpe. Når det gjelder adopsjoner til utlandet har

⁷⁴ ”UNICEF’s position on inter-country adoption”, *UNICEF*, http://www.unicef.org/media/media_41918.html (Lesedato 19.04.2007)

⁷⁵ ”U.S baby death threatens Russian adoption”, *Russia Today*, 27.03.2008, <http://www.russiatoday.ru/features/news/22700> (Lesedato 06.05.2008)

det også vært argumentert med at utenlandske ”stjeler” barn fra Russland, og dermed bidrar til nedgangen i folketallet.

Enkelte alvorlige problemer har lenge vært tabu i offentlig sammenheng. Et eksempel her kan være spredningen av HIV og AIDS i Russland. Etter at dette problemet ble tatt på alvor av de fleste vestlige land, gikk det ennå flere år før russiske myndigheter innrømmet problemet og begynte å gjøre noe med det. Nå er dette et hurtig økende problem i Russland, men da stiftelsen jeg har jobbet for kom til Kaliningrad i 2000 fikk de høre fra de lokale myndighetene at det ikke fantes HIV og AIDS i Kaliningrad. HIV-positive mødre har også ført til at det fødes barn som er smittet. Disse barna blir som regel boende i isolerte avdelinger på sykehus rundt om i landet. Uvitenheten rundt sykdommen er fremdeles stor i Russland, og barna blir så å si aldri plassert i en familie. Da jeg spurte på barnehjemmet jeg jobbet om noen av barna der var smittet, fikk jeg høre at barn med HIV aldri ville bli plassert blant barn som ikke var smittet.

Adopsjon skjer hovedsakelig av barn som er under ett år gamle, spesielt hvis adopsjonen finner sted innad i Russland. Russiske myndigheter har opprettet en statlig databank med oversikt over hvilke barn som er godkjente for adopsjon eller andre typer familieplassing. I denne databanken befinner det seg mer enn 160 000 barn.⁷⁶ Målet er å gjøre det lettere for par som ønsker å ta til seg et barn å finne informasjon. Sett med norske øyne blir dette systemet et grovt brudd på personvernet. For å finne barnet man ønsker, kan man søke på kriterier som alder, kjønn, hårfarge og øyenfarge. Det ligger bilder av barna, og fornavnet er oppgitt samt spesielle karaktertrekk. Da jeg gikk inn og søkte i databanken, fant jeg fort frem til barn jeg kjente fra barnehjemmet i Kaliningrad. Det de ikke nevnte i databanken var at disse barna var psykisk og fysisk utviklingshemmede, noe som i realiteten fører til at ingen ønsker å adoptere dem. Når man har plukket seg ut et barn fra denne listen står det oppført et telefonnummer der man kan henvende seg for nærmere forespørsler.

Det er ikke bare handikappede barn som svært sjeldent blir adoptert i Russland. Barn over syv år, minoriteter, syke barn og barn fra store søskenflokker blir også stort sett boende på institusjoner. Det er flere årsaker til dette. Den vanligste årsaken er naturligvis at paret som

⁷⁶ ”Federalnyj bank dannjkh o detjakh-sirotakh i detjakh, ostavsjikhsja bez popetsjenija roditeljev”, *Usynovlenije v Rossii*, <http://www.usynovite.ru/db/> (Lesedato 06.04.2008)

adopterer ønsker å gjøre dette når barnet er så ungt som mulig. Små barn har ikke vært i barnevernssystemet så lenge, og de vil som regel knytte seg til og integreres lettere i en familie enn større barn. Et annet viktig moment som ofte påpekes, er det russiske samfunnets negative holdning til adopsjon generelt. I dagens Russland er det fremdeles mange som er skeptiske til barnehjemsbarn. Når foreldrene var så dårlige mennesker at de ble fratatt eller forlot sine egne unger, vil ikke da barnet ha arvet disse dårlige egenskapene?

At adopsjon foregår i relativt liten skala innad i Russland, blir av mange sett på som et resultat av at myndighetene gjør lite for å oppfordre til og informere om adopsjonsmuligheter. I tillegg mener mange at kravene for et russisk par som ønsker å adoptere er altfor strenge, særlig krav om inntekt og boligstandard blir utpekt som et stort hinder for mange. Russere som ønsker å adoptere må gjøre dette via de lokale barnevernkontorene, og det er ikke uvanlig at de som jobber der er både underbetalte og overarbeidede. I en spørreundersøkelse foretatt av *ВЦИОМ* (Russian Public Opinion Research Center) 14. juli 2005, ble et representativt utvalg russere spurt om sine holdninger til adopsjon. Den viktigste grunnen de spurte oppga for at de ikke ønsket å adoptere var lav inntekt i familien.⁷⁷ Dette var også begrunnelsen jeg fikk da jeg snakket med familier i Kaliningrad som ønsket å bli patronatfamilier. De understreket at adopsjon var uaktuelt fordi dette ikke medførte månedlige utbetalinger slik patronatordningen gjør, og de mente at uten denne støtten ville de ikke ha råd til å ta seg av et ekstra barn.

5.2. Patronatordningen

Det som i Russland kalles patronat, kan best sammenlignes med det vi kaller fosterhjem i vesten. Dette er en ganske ny ordning i Russland, og arbeidet med å utrede mulighetene for patronat startet først i 1992 som et samarbeid mellom det russiske utdanningsdepartementet, UNICEF og en rekke statlige og humanitære organisasjoner. I 1994 ble patronatordningen for første gang prøvd ut i ved et barnehjem i Moskva, og i dag fungerer systemet i ca. 40 av russlands regioner. Foreløpig finnes det ikke noe lovverk på føderalt nivå som regulerer patronatet, det er opp til hvert enkelt føderasjonssubjekt å lage dette lovverket. Av alle de

⁷⁷ "Glavnoje prepjatsvije k usnovleniju detej- materialnoje polozenije rossijan", *Bserocckij tsestr izutsjenija obsjtsjestvennogo mnenija*, 14.07.2005, <http://www.wciom.ru/arkhiv/tematicheskij-arkhiv/item/single/1503.html> (Lesedato 19.05.2007)

ulike formene for plassering av barn under omsorg, er det patronatet som blir regnet som den mest smidige. Uavhengig av barnets juridiske status, alder og helsetilstand, kan barnet plasseres hos en patronfamilie i alt fra kortidsopphold til over en lengre periode. Barnet trenger ikke å vente i årevis mens en domstol avgjør om foreldrene er egnet til å oppdra barnet eller ikke. Dermed medfører dette også at barnet slipper å bli sendt på institusjon mens avgjørelsen tas. Patronfamilien kan også fungere som det vi i Norge kaller avlastningshjem. Dette gjelder gjerne særlig foreldre som har psykisk eller fysisk utviklingshemmede barn. På denne måten får de muligheten til å ha barnet boende hjemme mesteparten av tiden, mens de kan få litt avlastning i for eksempel helger eller ferier.⁷⁸

Det viser seg allikevel at det er langtidsopphold i patronfamilier som er det vanligste. I Moskva var for eksempel 90 % av barna i patronfamilier der over lang tid. Selv om antallet barn i patronfamilier øker jevnt og trutt, så er det ennå langt igjen før man kan begynne å legge ned de store institusjonene. I følge myndighetenes egne tall, var det i løpet av 2006 bare 390 barn som fikk flytte til patronatfamilie. Samme år ble ca. 35 000 barn plassert på en eller annen form for statlig institusjon, enten midlertidig eller fast.⁷⁹

Også i Kaliningrad fylke er det en økning av barn som blir tatt vare på i patronfamilier. I 2004 var det 2578 barn som bodde på tradisjonelle institusjoner, mens 431 barn enten bodde i patronfamilie eller mottaksfamilie.⁸⁰ I denne statistikken skilles det ikke mellom patronfamilie og mottaksfamilie.

Essensen i patronatordningen er at profesjonelle lærere påtar seg rollen som familie for foreldreløse eller andre barn som trenger omsorg. Hovedpoenget er at barnet får oppleve å bo i en vanlig familie i en periode, og i teorien kan barnet få bo hos patronfamilien i alt fra ett døgn og opptil barnet fyller 18 år. Barna som får bo i en patronfamilie kan komme både fra barnehjem eller rett fra sin biologiske familie. Hvis forholdene i hjemmet skulle bedre seg, kan barnet bli gjenforent med sine biologiske foreldre etter et opphold i patronfamilie. Dette viser seg imidlertid å være mest i teorien, gjenforening skjer i realiteten svært sjelden. Familier som ønsker å bli patronfamilie går gjennom grundige undersøkelser og kursing. De

⁷⁸ "Sovremennye problemy razvitiya semejnikh form ustrojstva detej", *Usynovlenije v Rossii*, <http://www.usynovite.ru/experience/history/chapter3/> (Lesedato 21.05.2007)

⁷⁹ "Ustrojstvo detej vyjavlennykh v 2006 g.", *Usynovlenije v Rossii*, <http://www.usynovite.ru/statistics/2006/how/> (Lesedato 06.05.2008)

⁸⁰ "Polozhenije detej v Kaliningradskoj oblasti v 2004 godu: Sbornik materialov", 37

må være villige til å opprettholde et permanent samarbeid med psykologer og sosialarbeidere som følger opp barnets utvikling. Patronfamilien kan opprettholde kontakt med barnets biologiske foreldre, men dette er kun på betingelse av at sosialarbeideren deltar.⁸¹

Det var flere av de ansatte på barnehjemmet i Krylovo som uttrykte ønske om å bli patronfamilie. En familie hadde fått tildelt et barn som bodde hos dem noen måneder før barnet ble hentet hjem av den biologiske bestemoren. Patronfamilien hadde trodd at dette barnet skulle få bo hos dem til det fylte 18, og de var veldig skuffet da dette ikke fungerte. Jeg fikk inntrykk av at det hersket ganske stor forvirring rundt hva patronatordningen egentlig består i, det var ingen jeg snakket med som så for seg at de skulle ha barn boende på korttidsopphold. Patronfamiliene får utbetalt en fast sum hver måned for å dekke de ekstraavgiftene et barn medfører. Lønnen for de ansatte på barnehjemmet i Krylovo er veldig lav, og det var mange som hevdet at de som ønsket å bli patronfamilier ønsket dette kun på grunn av de ekstra pengene dette ville medføre. I Kaliningrad er satsen for hvor mye en patronatfamilie mottar i måneden nå økt betraktelig, og den totale summen er mer enn dobbelt så stor som lønningen mange av de ansatte på barnehjemmet får i måneden.⁸²

Når det gjelder adopsjon i Russland er det vanligst at kun de yngste barna blir adoptert. For barn som er mer enn syv år og allerede bor på en institusjon, betyr dette at sjansene for noensinne å bli adoptert er svært små. Patronatordningen kan her vise seg å bli en viktig faktor for å nå målet om deinstitutionalisering av de store barnehjemmene. Jo mer utbredt ordningen blir, desto større er sjansen for at også de barna som allerede er plassert på institusjon får en mulighet til å bo i en familie.

5.3. Verge / Formynderskap

Den vanligste formen for plassering av barn som ikke blir tatt vare på av sine biologiske foreldre, er at det blir oppnevnt en verge/formynder for dem, og at denne personen får ansvar for å oppdra barnet. På russisk har man to ord for dette. *Opeka* brukes for barn opp

⁸¹ Holm-Hansen, Kristofersen, og Myrvold, (red.), *Orphans in Russia: Policies for family-like Alternatives* 100.

⁸² "V Kaliningradskoj oblasti uvelitsjatsja vyplaty na sodержjanije detej v priemnykh semjakh", *Jantarnyj kraj*, 14.02.2008, http://kaliningradfirst.ru/articles/article_1677.html (Lesedato 06.05.2007)

til 14 år, mens *popetsjitelstvo* gjelder barn fra 14 til 18. Formålet med formynderskap er i likhet med adopsjon å skape gode oppvekstvilkår for mindreårige. Men i motsetning til adopsjon, så opphører ikke nødvendigvis barnets juridiske forhold til biologiske foreldre ved formynderskap. Dette gjør i praksis at det er lettere å få i stand formynderskap enn en adopsjon.

Det stilles klare krav til hvem som kan være verge/formynder:

- Vergen kan ikke være under 18
- Vergen kan ikke tidligere ha blitt fradømt foreldrerett
- Vergen kan ikke anses som uegnet av en domstol
- Vergen kan ikke ha problemer med alkohol eller narkotika⁸³

I all hovedsak viser det seg at det er nære familiemedlemmer som blir oppnevnt som verge. Kun i 2 % av tilfellene er det utenforstående som blir verger. Slektninger ønsker ikke å overlate barnet til en institusjon, og overtar ansvaret for barnet når foreldrene ikke er i stand til det. Det vanligste er at det er bestemødre som blir verger. I en undersøkelse foretatt over flere år der man fulgte 800 barn som levde med en verge, viste det seg at 20 % av vergene var over 70 år, mens 40 % var mellom 50 og 60. Undersøkelsen peker videre på en rekke problemer med vergesystemet slik det fungerer i dag. Nesten 40 % av de undersøkte familiene lever på fattigdomsgrensen. Barnas muligheter og behov for lek, fritidsaktiviteter og til og med nok næring blir ikke oppfylt. De siste årene kan man se en tendens til at alderen på bestemødrene har gått ned. Dette betyr at disse selv har mistet sine voksne barn tidlig. I hovedsak gjelder dette døtre som enten bare har forsvunnet, blitt alkoholikere, narkomane osv. I 20 % av tilfellene er grunnen til at barnet får en verge, at moren som var alene med ansvaret for barnet dør. Hvis det er snakk om flere søsken som trenger omsorg, er det vanligste at de blir sendt på institusjon, verger har sjelden ansvar for mer enn et barn.

Flesteparten av disse familiene trenger profesjonell oppfølging blant annet når det gjelder barnets utdannelsesmuligheter. Men i forhold til disse familiene er det ikke etablert noe

⁸³ Holm-Hansen, Kristofersen, og Myrvold, (red.), *Orphans in Russia: Policies for family-like Alternatives*, 96.

helhetlig hjelpeapparat, og på grunn av lav sosial kompetanse er det få av disse familiene som henvender seg til det hjelpeapparatet som finnes.⁸⁴

Et annet problem som påpekes i undersøkelsen, er at bestemødre som ikke lykkes med å oppdra sine egne døtre, nå får ansvaret for barnebarna. Mange verger drikker eller har andre helseproblemer. Barn som vokser opp med verge har oftere enn andre problemer på skolen, lav selvtillit, og de tar veldig tidlig på seg mye voksenansvar for å hjelpe gamle og syke verger.

For fattige familier kan det å opprette fiktive verger være en måte å få ekstra inntekt på. Det foregår på den måten at en slektning av barnet påtar seg vergeansvar for barnet og mottar betaling fra staten for dette arbeidet. I realiteten fortsetter barnet å bo sammen med foreldrene sine. Organisasjonen *Dobro- Bez Granits* laget i 2003 en utredning om vergefamilier i flere russiske byer og regioner. Av 100 spurte vergefamilier i Moskva, var det mer enn halvparten som hadde opprettet fiktivt formynderskap for et barn.⁸⁵ Dette problemet kan også føre til at barn blir boende med alkoholisererte eller på andre måter uegnede foreldre mens de formelt sett har fått opprettet en verge.

Ved barnehjemmet jeg jobbet på hadde vi en hendelse der en bestemor søkte om å få hente hjem barnebarnet sitt. Jenten det gjelder er 15 år gammel, psykisk utviklingshemmet, og har bodd på barnehjemmet siden hun var fire år gammel. Bestemoren er allerede verge for jentens to eldre søsken. Forholdene i hjemmet hos bestemoren viste seg å være langt fra tilfredsstillende. Den eldre søsteren livnærte familien som prostituert, og broren hadde vært innblandet i voldsepisoder. De ansatte på barnehjemmet mente at bestemoren kun hadde økonomiske motiver for å ville hente jenten hjem, og de ansvarlige myndighetene avsto bestemorens ønske om å hente jenten hjem. Konklusjonen var at jenten hadde det bedre på institusjon enn det hun ville hatt i familien.

Når det gjelder de få tilfellene der utenforstående fungerte som verger, viser undersøkelsen at dette fungerte mye bedre enn når det var slektninger som ble verger. En av årsakene som

⁸⁴ "Kommentary spetsialistov: issledovaniye funksinirovaniya opekunskikh semej", *Usynovlenije v Rossii*, <http://www.usynovite.ru/adoption/guardianship/comments/> (21. mai 2007)

⁸⁵ Botsjarova, C, E, "Zatsjem rossii nuzjny siroty?", *Grazhdanskoje obtsjesjstvo-detjam rossii*, <http://detirossii.ru/12914.php> (Lesedato 24.04.2008)

nevnes for dette, er at utenforstående i utgangspunktet hadde en annen motivasjon for å ønske å bli verge enn slektninger. Mens slektninger gjerne sa at de ble verge mye fordi det ville tatt seg dårlig ut om de ikke tok seg av sine egne, så ønsket utenforstående oppriktig å hjelpe et barn til å få en bedre oppvekst. Undersøkelsen viser til et problem som også gjelder adopsjon, nemlig at myndighetene gjør altfor lite for å oppfordre til, og informere om mulighetene til å bli verge eller adoptivfamilie.

5.4. Mottaksfamilier

Basert på erfaringer fra andre land har Russland etablert en ordning med mottaksfamilier. Familien har et barn under omsorg for et visst tidsrom, og målet er at barnet skal få oppleve å bo i en vanlig familie. Det er de lokale myndighetene som holder oppsyn med ordningen. Et mulig negativt aspekt ved denne ordningen, kan være at mottaksfamilien ikke følger opp de avtalene som er gjort med de lokale myndighetene. Barnet kan da bli utsatt for den traumatiske opplevelsen av nok en gang å bli overlatt til seg selv uten en familie å bo i.⁸⁶

5.5. SOS-barnlandsbyer

Det finnes i dag fire SOS-barnlandsbyer i Russland. I hver av dem bor det mellom 60 og 80 barn. Barnlandsbyene er delt opp i familiegrupper, og i hver familie bor det 6-8 barn av begge kjønn, og i forskjellige aldersgrupper. Biologiske søsken får alltid bo i samme familie. En SOS-mor fungerer som samlingspunkt i hver familie. Direktøren for barnlandsbyen bor også i selve landsbyen, og i staben jobber det en rekke spesialister som for eksempel lærere og psykologer.⁸⁷

I tillegg til SOS-barnlandsbyer finnes det i dag også 7 ungdomssentre i Russland. Disse sentrene fungerer som en "bro" til et selvstendig voksenliv, og de eldste barna fra barnlandsbyen flytter til sentrene og bor der i 3-4 år. I løpet av disse årene får de hjelp til å få seg en utdanning, samtidig som de forberedes på å kunne klare seg i samfunnet.

⁸⁶ Holm-Hansen, Kristofersen, og Myrvold, (red.), *Orphans in Russia: Policies for family-like Alternatives*, 99.

⁸⁷ "SOS Children's villages", *SOS Children's villages Russia*, <http://www.sos-dd.ru/eng/ddsos.htm> (Lesedato 29.05.2007)

Ungdommene som bor på ungdomssenter lever ganske selvstendig, men de har fremdeles kontakt med sin mor i barnlandsbyen. Når de forlater ungdomssenteret får de hjelp til å skaffe seg blant annet jobb og et sted å bo. I tillegg tilbyr SOS-barnlandsbyer et ettervernsopplegg i opptil tre år til dem som måtte trenge det.⁸⁸

5.6. Barnehjem

Selv om russiske myndigheters hovedmål er å legge ned de eksisterende institusjonene, så har man innsett ikke alle barn kan plasseres i en familie. Det er særlig psykisk og fysisk utviklingshemmede barn som vil fortsette å måtte bo på en eller annen form for institusjon. Mange av disse har så stort hjelpebehov at det ikke er realistisk at de kan bo hjemme på fulltid. I dag bor det ca 29 000 psykisk utviklingshemmede barn på institusjon i Russland.⁸⁹ 14 % av dem som får utviklingshemmede barn overlater barnet til staten. Dette blir man ofte direkte oppmuntret til, men hovedårsaken er som regel at støtteapparatet rundt dem som ønsker å beholde barnet fungerer svært dårlig. Å ha et utviklingshemmet barn krever ekstra arbeid, og ofte er det også ekstra kostnader knyttet til medisiner og utstyr. En del av disse barna har så stort hjelpebehov at det ikke er mulig å ha dem boende hjemme hele tiden. I Norge er det vanlig at disse barna får bo i små bokollektiver. Kontakten med foreldrene blir opprettholdt ved besøk eller at kollektivet fungerer som avlastning for foreldrene. I Russland er forholdet annerledes. På barnehjemmet jeg jobbet bodde det 120 barn. Ikke alle foreldrene til disse barna hadde mistet eller sagt fra seg foreldrerettighetene til barna, men det var allikevel svært få som opprettholdt kontakten med barna sine. I løpet av det året jeg jobbet der var det ikke flere enn 10-15 barn som fikk besøk av foreldre eller andre slektninger.

I februar 2008 uttalte guvernøren i Kaliningrad, Georgij Boos, seg om situasjonen for barnehjemsbarn i fylket. Uttalelsene var i hovedsak like det andre representanter for russiske myndigheter hadde sagt før, og gikk ut på at i løpet av 5-7 år ville man kvitte seg med tradisjonelle institusjoner for barn, og få de barna som ikke kan bo hjemme over i

⁸⁸ "Youth facilities", *SOS Children's villages Russia*, http://www.sos-dd.ru/eng/doma_molodeji.htm (Lesedato 29.05.2007)

⁸⁹ Altshuler, Boris, "Comments to the family, childhood and demography priorities of the 10 May 2006 annual message to russian parliament by the president of the Russian Federation", *Right of the child*, <http://www.pravorebenka.narod.ru/eng/docs/commentsmessage2006.doc> (Lesedato 15.04.2008)

patronatfamilier. Boos sa at dette hadde man allerede jobbet med i Kaliningrad i to år, og ifølge Boos hadde man i denne perioden lyktes med å plassere over 300 barn i slike familier.⁹⁰ Boos erkjente samtidig at dette langt ifra er nok, men han fremhevet at dette bare var begynnelsen og at myndighetene skulle legge til rette for en raskere utvikling på dette feltet.

I Kaliningrad finnes det i dag to store institusjoner for psykisk utviklingshemmede barn. Når man snakker om å legge ned de tradisjonelle institusjonene, så regner man ikke med disse spesialinternatene. Når det bor så mange som 120 barn på et hjem, er det ikke mulig å få til gode familielignende omgivelser, men det har allikevel skjedd en del positive forandringer for barna som vokser opp der de siste årene.

⁹⁰ “Boos obesjtsjajet rasselit vse detskije doma kaliningradskoj oblasti za 5-7 let”, *Izbrannoje*, 26.02.2008, <http://www.izbrannoje.ru/28029.html> (Lesedato 21.04.2008)

1. Partene anerkjenner barnets rett til utdanning, og med sikte på å oppnå denne rett gradvis og på grunnlag av like muligheter skal de i særdeleshet:

a) Gjøre grunnutdanningen obligatorisk og gratis tilgjengelig for alle;

b) oppmuntre utviklingen av forskjellige former for videregående utdanning, herunder allmenn- og faglig utdanning, gjøre dem tilgjengelige og oppnåelige for ethvert barn, og treffe passende tiltak som f.eks. innføring av gratis undervisning og tilbud om økonomisk støtte ved behov;

c) ved alle egnede tiltak gjøre høyere utdanning på grunnlag av evner oppnåelig for alle;

d) gjøre informasjon og veiledning om undervisning og fagutdanning tilgjengelig og oppnåelig for alle barn;

e) treffe tiltak for å oppmuntre til regelmessig skolegang og for å redusere antallet av dem som ikke fullfører skolegangen;

Artikkel nr. 28, FNs barnekonvensjon

6. Problemer og løsninger

6.1. Demografisk krise

Som jeg var inne på tidligere i oppgaven, så minsker folketallet i Russland dramatisk, og enkelte eksperter på demografi har uttalt at hvis man ikke klarer å snu denne trenden, så vil antallet innbyggere i Russland kunne komme til å bli under hundre millioner innen 2050.⁹¹ Dette vil komme til å få dramatiske følger for Russlands økonomiske vekst og stabilitet, og det blir nå satset stort for å få russiske kvinner til å føde flere barn. I sin årlige tale til Dumaen i mai 2006 tok Putin opp temaet og uttalte:

”Предлагаю программу стимулирования рождаемости, а именно: меры поддержки молодых семей, поддержки женщин, принимающих решение родить и поднять на ноги ребенка. Во всяком случае, сегодня мы должны стимулировать рождение хотя бы второго ребенка.

Что мешает молодой семье, женщине принять такое решение – особенно если речь идет о втором или третьем ребенке?

Ответы здесь очевидны и известны: это – низкие доходы, отсутствие нормальных жилищных условий. Это – сомнение в собственных возможностях обеспечить будущему ребенку достойный уровень медицинских услуг, качественное образование. А иногда, и сомнение, что греха таить, и просто в том, сможет ли она его прокормить.”⁹²

(Jeg foreslår et program for å stimulere fødselstallene, og særlig tiltak for å hjelpe unge familier, tiltak for kvinner som tar en beslutning om å føde og oppdra et barn. Uansett er vi i dag nødt til å stimulere kvinner til å få mer enn ett barn. Hva stopper unge familier, kvinner, fra å ta en slik beslutning, særlig hvis man snakker om å få barn nummer to eller tre? Svarene på dette er velkjente: det er lave inntekter, uegnede boforhold, tvil om sin egen evne til å sikre barnet et anstendig nivå av helsetjenester og utdanning, og- la oss være ærlige- noen ganger tvil om de i det hele tatt vil være i stand til å fø barnet.)

⁹¹ Bircha, Douglas, “Jeg skal få tre barn og adoptere et fjerde”, *Associated Press*, <http://www.dagbladet.no/magasinet/2008/04/04/531558.html> (Lesedato 16.04.2008)

⁹² Putin, Vladimir, i ” Poslanije federalnomu sobraniju Possijskoj Federatsii”, *Prezident Rossii*, 10.05.2006, http://www.kremlin.ru/sdocs/appears.shtml?day=10&month=05&year=2006&value_from=&value_to=&date=&stype=63374&dayRequired=no&day_enable=true&Submit.x=5&Submit.y=3 (Lesedato 20.04.2008)

En rekke tiltak ble satt i verk etter denne talen, og fra januar 2007 ble nye lover som angår støtte til familier med barn gjort gjeldende. Hovedpunktene i disse endringene består i:

- økte satser for barnetrygd
- igangsettelse av et program for morskapital
- kompensasjon til barnefamilier for utgifter til barnehage og førskole
- nye satser for økonomisk støtte til verger og fosterfamilier

Den demografiske krisen i Russland virker også inn på antallet barn som lever uten foreldreomsorg. De siste to årene har man klart å øke fødselsratene og forvente levealder litt i Russland. Men økningene er små, og krisen er på langt nær over. Antallet russere som dør er fremdeles større enn antall barn som blir født hvert år, og den gjennomsnittlige levealderen for menn er den laveste i Europa. Kvinner i Russland kan i dag forvente å leve til de er 73, mens menns forventede levealder er så lav som 59. Murray Feshbach som er tilknyttet Woodrow Wilson-senteret i Washington, er økonom og demograf med ekspertise på Russland. Han mener at Russland fremdeles kan forvente en stor nedgang i befolkningstallet, og forventer de kommende 5-10 årene en kraftig økning i AIDS-, tuberkulose og hepatitt c relaterte dødsfall.⁹³ UNICEF viser i en analyse av den demografiske situasjonen i Russland at den viktigste faktoren for befolkningsnedgangen er dødsratene for voksne, og da særlig menn i arbeidsfør alder.⁹⁴ Så mange som 40 % av russiske menn drikker så mye og ofte at det regnes som skadelig.

⁹³ "Scholar predicts serious Population Decline in Russia", *Woodrow Wilson international Centre for Scholars*, 29.01.2004, http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?fuseaction=news.item&news_id=56906 (Lesedato 18.04.2008)

⁹⁴ Ovtjarova, L,N, Pisnjak, A,I, Popova, D,O, "New measures supporting families with children: improving living standards and raising birthrates?: An analysis of the maternity and child support measures introduced in 2007 in the Russian Federation", *UNICEF*, http://www.unicef.org/russia/ru_en_maternity-analysis_170907.pdf (Lesedato 15.04.2008)

6.2. Familier i krise

Barn som lever uten foreldreomsorg kan deles inn i to store grupper. Den første gruppen er de som bor hjemme, men der foreldrene av ulike årsaker ikke oppfyller sine plikter som foreldre. Den andre store gruppen er de barna som ikke bor sammen med sine biologiske foreldre, men som er under andre former for omsorg. De som bor hjemme men blir vanskjøttet av foreldrene bor i det som på russisk kalles en *neblagopolutsjnaja semja*. Oversatt betyr dette en ulykkelig eller uheldig familie, men på norsk blir det kanskje bedre å kalle det en utsatt familie. Et annet begrep som ofte blir brukt er ”familie i en vanskelig livssituasjon.”

Svært mange familier kommer inn i kategorien for utsatte familier i dagens Russland. Løsningen barnevernet har benyttet seg av overfor disse familiene inntil nå vært å ta barna ut av familien og frata foreldrene foreldreretten. Antallet foreldre som mister foreldreretten har økt kraftig de siste årene. Mens antallet saker i 1990 var 49 100, så var det i 2005 133 000 saker der foreldre ble fradømt retten til å oppdra sitt eget barn.⁹⁵ Fradømming av foreldreretten er en av hovedårsakene til at barn ender opp som *social orphans*, og selv om praksisen blir sterkt kritisert fra en rekke hold, er det ikke noe som tyder på at store endringer er på vei på dette området. I sin kritikk av praksisen, peker UNICEF blant annet på at i de aller fleste tilfellene blir avgjørelsen om å fradømme noen foreldreretten tatt uten at det har vært gjort forsøk på å hjelpe barnet i familien først.⁹⁶

For å forebygge *social orphanhood* er det viktig å gå inn på et tidlig tidspunkt. Det må lages systemer for å fange opp og identifisere familier med barn som befinner seg i risikosonen. I en statistikk fra de russiske føderasjonssubjektene i 2007 er det mer enn 300 000 familier som befinner seg i denne risikosonen. I disse familiene bor det 522 000 barn. Dette er en nedgang fra 363 000 registrerte familier i 2005, og dette kan tyde på at økte velferdssatser

⁹⁵ Roy, Carel de, “Russia’s Children remain highly vulnerable”, *Inter Press Service*, 31.05.2008, <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=37985> (Lesedato 01.05.2008)

⁹⁶ “Situation Analysis of Children in the Russian Federation 2007”, kap. 4: Child Protection, *UNICEF*, http://www.unicef.org/russia/ru_en_situation-analysis_170907.pdf (Lesedato 16.09.2007)

og bedre forebyggende arbeid har hatt en positiv virkning.⁹⁷ Dette er allikevel langt fra sikre tall. Andre statistikker forteller om et langt høyere antall familier i utsatt posisjon. Noe av problemet er nettopp at det ikke finnes gode nok systemer for å identifisere disse familiene, og det finnes ikke noen klar standard for hvem som skal regnes inn i kategorien.

En ordning som er under utvikling flere steder i Russland i dag, er noe de kaller sosialt patronat. Dette er arbeid med familier som befinner seg i en vanskelig situasjon. Et sammensatt team som består av blant annet sosialarbeidere, leger, psykologer og andre eksperter på barns oppvekstvilkår går inn i en familie og tilbyr støtte og hjelp for å forhindre at familien går i oppløsning og for å sikre barnas rettigheter.

Det er de lokale sosialtjenestene som har ansvaret for å identifisere og hjelpe familier som befinner seg i en vanskelig situasjon. Når en slik familie er identifisert skal hjelpeapparatet sette i verk tiltak i familien, eller avgjøre om barnet må tas ut av familien og plasseres under omsorg. De sosiale tjenestene på lokalt nivå i Russland har vist seg å være dårlig rustet til disse oppgavene. Mange steder i Russland er det lokale barnevernet svært dårlig bemannet og har små økonomiske midler til rådighet. Boris Altshuler er leder for den russiske NGOen *Pravo Rebenka* (barnets rettigheter). I et intervju med den russiske nettavisen *Gazeta.ru* snakker han om viktigheten med å drive forebyggende arbeid for å få gjort noe med det store antallet *social orphans* i Russland:

*”В тех областях, где детей только переселяют из интернатов в патронажные семьи, число брошенных за год детей меньше не становится.”*⁹⁸

(Der hvor man kun flytter barn over fra institusjoner til patronatfamilier, minsker ikke antallet barn som blir forlatt hvert år.)

⁹⁷ Gordejeva, M, “Profilaktika semejnogo neblagopolutsjija, zasjtsjita prav detej, nakhodjasjtsjiksja v trudnoj zjiznenoj situatsii”, *Usynovlenije v Rossii*, http://www.usynovite.ru/f/experience/conf_int/GordeevaMV.doc (Lesedato 19.04.2008)

⁹⁸ Lukasjina, Vita, “Detdomovtsev vernut v semji”, *Gazeta.ru*, 22.01.2008, <http://www.gazeta.ru/2003/01/21/minobrazovan.shtml> (Lesedato 03.05.2008)

For å kunne drive dette forebyggende arbeidet er det nødvendig å opprette egne organer med ekspertise på feltet. I dag finnes det en sosialarbeider per 5000 barn i Russland, og i enkelte regioner finnes det ingen.⁹⁹

Mangelen på fagfolk er et av hovedproblemene med det russiske barnevernet på lokalt nivå i dag. Det er mangel på utdanningsinstitusjoner som tilbyr undervisning for å utdanne spesialister, og mange føderasjonssubjekter har lite midler å bruke på kompetanseheving blant dem som allerede jobber med barns rettigheter og utviklingsmuligheter. Samarbeidet mellom ulike etater som jobber på feltet har tradisjonelt vært svært mangelfullt, kunnskapen om hva som fungerer på et felt blir ikke videreformidlet til andre felter, og dette gjør det vanskelig å sette i verk gode helhetlige tiltak overfor en familie som opplever problemer. Svært mange steder i Russland har man gode erfaringer med enkeltprosjekter rettet mot å bedre barns livssituasjon, men som regel når ikke kunnskapen om disse initiativene utover dem som er omfattet av prosjektet, og man får ikke en spredning av de positive resultatene. Myndighetene har ofte liten kontakt med private organisasjoner som jobber med barn og unges oppvekstvilkår, og samarbeid mellom ulike regioner står også svakt.

6.3. Barna som blir forlatt

I tillegg til fradømmelse av foreldrettigheter, er det særlig en annen årsak som peker seg ut og som fører til at barn blir stående uten foreldreomsorg. Hvert år blir mange barn forlatt av mor, de fleste allerede rett etter fødselen. På russisk kalles disse barna *otkazniki*, av det russiske ordet *otkaz* som betyr avslag eller avvisning. Det finnes selvfølgelig en rekke bakenforliggende årsaker til at mødre forlater barna sine og overlater dem til staten. Noen av de vanligste årsakene er:

- fattigdom

⁹⁹ Lukasjina, "Detdomovtsev vernut v semji", <http://www.gazeta.ru/2003/01/21/minobrazovan.shtml> (Lesedato 03.05.2008)

- mors misbruk av alkohol eller narkotika
- mor er mindreårig
- mor er alene, noe som også gjerne fører til fattigdom
- barnet er sykt, handikappet eller mentalt tilbakestående

Når det er snakk om barn som blir forlatt av mødrene sine, blir det ofte hevdet at dette problemet er så stort i Russland fordi russere kulturelt sett har lettere for å overlate barna sine til statens ansvar. Dette blir gjerne satt i sammenheng med en teori om at russere har en mye sterkere samhørighet med det kollektive fellesskapet enn de har med kjernefamilien. Stiavhengighetsteorien, som jeg har diskutert i første kapittel, blir gjerne brukt til forsvar for denne holdningen. Det blir hevdet at det sovjetiske systemet og kommunismen i stor grad fremelsket den kollektive oppdragelsen av barn, og at kjernefamilien ble ansett som uegnet i barneoppdragelsesrollen. Dette førte så til at familier ga fra seg barna sine. Etter kommunismens fall er det meste endret i Russland, i hvert fall på overflaten. Tilhengere av stiavhengighetsteorien vil hevde at mye av utviklingen vi ser i dag, har en klar sammenheng med hva som har skjedd tidligere. Innlærte holdninger og tenkemåter har ikke forandret seg så mye, det sovjetiske tankegodset påvirker situasjonen i dagens Russland. Dette blir brukt som en forklaring på det store antallet barn som blir forlatt i Russland, russere anser det rett og slett som mindre problematisk å overlate ansvaret for barna sine til staten enn det andre europeere gjør.

Jeg mener at dette ikke er en god nok forklaring på hva som er årsakene til at så mange barn blir forlatt. Da kommunistene overtok makten på 1920-tallet i Russland, var det riktignok en ideologisk holdning at nye sovjetborgere best kunne skapes ved at staten hadde ansvar for oppdragelsen. Men utover i sovjetperioden endret mye av kommunistideologien karakter, og allerede på 1930-tallet fikk familien større betydning. Stalin ønsket å få opp fødselstallene, han trengte flere sovjetborgere for å kunne gjennomføre de storstilte planene han hadde for industrialiseringen av landet. Staten klarte ikke å ta vare på de barna som ble forlatt, og det var mye praktiske årsaker til at familien fikk høyere status.

Problemet med at mange mødre forlater barna sine allerede på fødestuen har blitt større de siste årene. Dette viser at det må være andre faktorer enn nedarvede holdninger fra sovjetperioden som påvirker mors avgjørelse.

Praktisk sett er det ikke vanskelig å gi fra seg barnet sitt i Russland. Hvis mor ikke har mulighet til, eller ikke ønsker å oppdra barnet sitt, kan hun overlate barnet i statens varetekt. Det eneste hun trenger å gjøre er å skrive under på noen papirer, og dette kan hun gjøre allerede på fødestuen. Mødre som ikke ønsker å gå gjennom den juridiske prosessen det er å "avslå" et barn, kan gjøre det enda enklere. Det er ikke uvanlig at mødre bare forsvinner fra fødestuen, og etterlater barnet. Etter en periode havner barnet da under ansvarsområdet til det lokale barnevernet.¹⁰⁰ Barna som blir forlatt av mor på denne måten, får en tøff start på livet. På russiske sykehus har man ofte egne avdelinger der disse barna plasseres inntil de blir overflyttet til spedbarnshjem eller fosterfamilier. Disse avdelingene fungerer som regel som rene oppbevaringsplasser for barna, og noen av dem tilbringer flere måneder der før de får et nytt hjem. Sykepleierne har ofte ikke tid til å sette seg ned med barna, de får lite kos og nærhet. Barna blir mest liggende i sengene sine, og som et resultat av dette får barna ofte depresjoner og ligger etter i den mentale og fysiske utviklingen. Dødeligheten er i tillegg mye større blant disse barna enn hos jevnaldrende som blir tatt vare på av mor de første levemånedene.

I følge loven er det medisinske personalet på fødeklinikkene forpliktet til å prøve å overtale mor til å beholde barnet sitt. Dette blir allikevel ikke alltid fulgt opp. Hvis det for eksempel viser seg at barnet har et handikapp eller en sykdom, blir det ofte sett på som eneste reelle alternativ å overlate barnet til myndighetenes ansvar. Kostnadene ved å oppdra et slikt barn på egen hånd er store, og i Russland er det altfor dårlige støtteordninger til familier som påtar seg et sånt ansvar.

Som et tiltak for å få ned antallet barn som blir forlatt av mødrene sine, har Unicef foreslått å opprette en sosialarbeiderstilling ved alle russiske fødeavdelinger. Sosialarbeideren kan

¹⁰⁰ Trusjkina, Svetlana, "Problema otkazov ot novorozjdjonnykh detej" *Profilaktika sotsialnogo sirotstvo v Rossii*, <http://www.sirotstvo.ru/doc/article3.doc> (Lesedato 20.04.2008)

hjelpe til med å informere mødre om deres rettigheter og plikter. Videre vil en slik ordning kunne virke positivt ved at unge foreldre og familier i risikozonen ville kunne få støtte og hjelp til å komme i kontakt med det hjelpeapparatet som finnes.

6.4. Tidligere barnehjemsbarn

En gruppe mødre som svært ofte ender opp med gi fra seg eller miste omsorgen for sine barn, er de mødre som selv har vokst opp på barnehjem. I det siste har det vært økt fokus på skjebnen til dem som flytter ut i verden etter en oppvekst på institusjon. I Kaliningrad har guvernøren foreslått å utvide patronatordningen til barnet fyller 23, men de som bor på barnehjem blir overlatt til seg selv 17-18 år gamle. Statistikk viser at det går veldig dårlig med mange av disse barna. Kun 10 % av dem klarer seg noenlunde bra i voksenlivet, de resterende lever ofte i fattigdom, kriminalitet eller prostitusjon. 10 % av tidligere barnehjemsbarn begår selvmord. Oppveksten på en lukket institusjon gjør at disse barna er uforberedte på å klare seg selv. Utdannelsen de har fått er ofte mangelfull, og de ender gjerne opp i lavstatusjobber som er dårlig betalt. Kun 2 % av dem som har vokst opp på barnehjem tar en universitetsutdannelse, sammenlignet med 45 % av de som vokser opp i en familie.¹⁰¹

I følge loven har alle som flytter fra barnehjemmet krav på en leilighet og et lite stipend, men det er flere problemer knyttet opp til dette. Mange steder i Russland er det mangel på egnede boliger, og da havner gjerne barnehjemsbarna sist i køen når boliger skal fordeles. I Russland fungerer det også sånn at alle må være registrert på en boligadresse for å få tilgang på blant annet sosiale tjenester og ha mulighet til å få en jobb. Noen av barnehjemsbarna som fremdeles har foreldre i live blir automatisk registrert på foreldrenes adresse. Dette kan føre til at barna når de flytter ut av barnehjemmet må flytte "hjem" til foreldrene som tidligere har blitt vurdert som uegnet til å oppdra barn. På denne måten havner mange av dem rett inn i familier med for eksempel alkohol eller narkotikaproblemer. Og det utvikler

¹⁰¹ Sargent, Richard, "New hope for Russian Orphans", *BBC NEWS*, 20.10.2003, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3159582.stm> (Lesedato 19.04.2008)

seg raskt en ond sirkel. Mange av barnehjemsbarna får selv barn som svært unge, men de har aldri opplevd et velfungerende familieliv, og vet ikke hvordan de skal ta vare på et barn.

6.5. Forebygging

Det at utviklingen går i riktig retning når det gjelder opprettelse av alternativer til tradisjonelle institusjoner, viser at man tar problemet med foreldreløse barn på alvor i Russland. Men fremdeles gjenstår et stort problem: hvordan skal man forhindre det enorme antallet nye barn uten foreldreomsorg som hvert år kommer til? Tradisjonelt har Russland vært veldig dårlig på forebyggingssiden, man har ikke villet anerkjenne problemet, og barnehjem ble sett på som et ”bra” sted å oppfostre barn. Det meste av arbeidet har vært konsentrert rundt det å ha et sted å plassere barna som ikke kunne bo sammen med foreldrene, nemlig på store institusjoner. Dette førte til at det ble bygget barnehjem i stor stil over hele Sovjetunionen. I våre dager kan man se at det faktisk er barnehjemmene allerede finnes kan være en medvirkende årsak til at man ikke har jobbet godt nok for å finne andre løsninger for barna det gjelder.

Et av målene med å bygge de store institusjonene for barn, var å skjerme samfunnet for problemet. Under sovjetperioden ble ikke innbyggerne oppmuntret til å ha et aktivt engasjement i sosiale saker, det ville jo kunne føre til at folket ble oppmerksomme på hvor store sosiale problemer som faktisk fantes i Sovjetunionen. I stedet ble foreldreløse og handikappede barn gjemt bort på institusjoner, og mange sovjetborgere ante knapt at de eksisterte.¹⁰²

De siste årene har arbeidet med å forhindre at barn ender opp på institusjoner eller andre former for omsorgsovertakelser vært gjenstand for økt fokus og prestisje i Russland. I dette kapittelet vil jeg ta for meg problemer og løsninger knyttet til det å forhindre at barn ender opp som barnevernsbarn generelt, hva kan gjøres for å forhindre det, og hva gjør man i dag. Enkelte regioner har kommet lenger enn andre når det gjelder det forebyggende arbeidet,

¹⁰² Fujimura, “Adult stigmatization and the hidden power of homeless children in Russia”, [http://www.streetchildren.org.uk/reports/CYE%20Volume%2013%20\(1\)%20Articles%20Children%20In%20Russia.mht](http://www.streetchildren.org.uk/reports/CYE%20Volume%2013%20(1)%20Articles%20Children%20In%20Russia.mht) (Lesedato 10.04.2008)

men det er ennå langt frem før alle regionene i Russland har et effektivt system for å arbeide med dette spørsmålet.

Det er særlig et ankepunkt som går igjen i analyser av det arbeidet som har vært gjort til nå, og det er mangelen på samarbeid mellom de ulike instansene som arbeider med å løse problemet. Det blir påpekt at det ofte er dårlig koordinering mellom føderal og regional politikk på området. Mens dette feltet under sovjetperioden var et statlig ansvar, med en norm som gjaldt for hele Sovjetunionen, har ansvaret etter unionens oppløsning blitt overført i stadig større grad til det enkelte føderasjonssubjekt. Det er store forskjeller mellom de ulike regionene i Russland, både når det gjelder levestandard, næringsveier, befolkningsmasse og til dels kultur. Regionene står overfor ulike utfordringer når det gjelder barn uten foreldreomsorg, og de har også valgt ulike tilnæringsmåter til problemet. En ting som ofte blir påpekt som et problem, er mangelen på en nasjonal standard for hva som må gjøres. Det er store økonomiske forskjeller mellom regionene, og dette har blant annet ført til at det også varierer mye fra region til region hvilke midler man har valgt å bruke for å løse problemet.

I FNs barnekonvensjon blir det slått fast at alle barn skal ha de samme rettigheter og like muligheter til en god oppvekst, uavhengig av hvor de befinner seg. Russland oppfyller ikke disse kravene. Barns reelle muligheter avhenger i dag i stor grad av blant annet bosted og helse. Psykisk og fysisk utviklingshemming gjør at svært mange barn ikke får muligheten til å gå på skole eller delta i samfunnsaktiviteter på lik linje med andre barn. Av de 120 barna som bor på barnehjemmet der jeg jobbet, er det nå 12 som får sjansen til å gå på skole. Dette er et nytt prosjekt, og det er kun de mest velfungerende barna som har fått tilbudet, resten av de over hundre barna blir regnet som for mentalt tilbakestående til at skole kan være nyttig for dem.

Mange steder har det vist seg at det lokale apparatet ikke har vært godt nok rustet til å kunne gjøre en god jobb for å forbygge *social orphanhood*, det mangler eksperter med kompetanse på området, og samarbeidet mellom de ulike etatene har ofte vært totalt fraværende. Det mangler ikke på store ord og gode hensikter når russiske myndigheter snakker om hva de vil gjøre for å begrense antallet barn som vokser opp på institusjoner. Både den forrige presidenten, Putin; og den nåværende, Medvedev, har en rekke ganger tatt

opp saker som angår situasjonen for barn uten foreldreomsorg. De siste årene er det satt i gang en rekke reformer og programmer for bedre situasjonen for disse barna, den foreløpig siste store endringen er en lov om reformer av barnevernet/formynderskapet. (*Organy opeka i popetsjitelstvo*) Noe av bakgrunnen for denne reformen har vært å få til et mer sammensatt og koordinert arbeid i barnevernssektoren. Loven ble endelig vedtatt i det russiske parlamentet i april 2008. Det første utkastet til ny lov ble forkastet av dumaen, og flere punkter er blitt endret i loven som nå ble vedtatt. Det var særlig et forbud mot privatdrevne barnevernsinstitusjoner og kansellering av patronatordningen som vakte protester mot det første utkastet. I loven som ble vedtatt er forslaget om å forby private å drive barnehjem fjernet, og patronatavtaler som er inngått før den nye loven trer i kraft vil fortsette å gjelde. Et annet viktig punkt i loven, er det at en verges plikter nå er klart definert juridisk, og en verge som forsømmer disse pliktene kan holdes strafferettslig ansvarlig.¹⁰³

Hovedformålet med denne loven er å styrke rollen til det lokale barnevernet så det kan drive et effektivt arbeid med plassering av social orphans og arbeide forebyggende i familier. Barn som trenger verger har fått styrket sin juridiske status, og prosedyrene for å opprette midlertidige verger eller formyndere skal gjøres enklere. Mens lovgivningen på dette området tidligere var delt inn i ulike lover, har man nå forsøkt å samle alt i en lov. På denne måten håper russiske myndigheter å gjøre det lettere å drive et effektivt barnevernsarbeid, og å øke samarbeid mellom ulike instanser som er involvert i arbeidet.

¹⁰³ "Russia: Duma adopts law on protection of orphans", *Itar-Tass News Agency*, 11.04.2008, <http://www.ombudsnet.org/resources/InfoDetail.asp?ID=16926> (Lesedato 15.04.2008)

1. Partene skal garantere at et barn ikke blir skilt fra sine foreldre mot deres vilje, unntatt når kompetent myndighet, som er underlagt rettslig overprøving, i samsvar med gjeldende lover og saksbehandlingsregler, beslutter at slik atskillelse er nødvendig av hensyn til barnets beste. Slik beslutning kan bli nødvendig i enkelttilfeller som f.eks. der mishandling eller vanskjøtsel fra foreldrenes side har forekommet eller dersom foreldrene lever atskilt og det må treffes en avgjørelse om hvor barnet skal bo.

2. Når det tas skritt i henhold til punkt 1, skal samtlige berørte parter gis anledning til å delta i forhandlingene og gjøre sine synspunkter kjent.

3. Partene skal respektere den rett et barn som er atskilt fra en eller begge foreldre, har til å opprettholde personlig forbindelse og direkte kontakt med begge foreldrene på et regelmessig grunnlag, med mindre dette er i strid med barnets beste.

4. Dersom slik atskillelse skyldes handling som er iverksatt av en part, slik som en eller begge foreldres eller barnets pågripelse, fengsling, eksil, deportasjon eller død (herunder død av en hvilken som helst årsak mens vedkommende er i dette lands varetekt), skal denne part etter anmodning gi foreldrene, barnet, eller, hvor det er formålstjenlig, et annet familiemedlem de nødvendige opplysninger om det (de) fraværende familiemedlem(mers) oppholdssted, med mindre dette er til skade for barnet. Partene skal dessuten garantere at det å etterkomme en slik anmodning, ikke i seg selv vil få skadelige følger for vedkommende berørte person(er).

Artikkel nr.9, FNs barnekonvensjon

7. Avslutning

Til tross for økt fokus på det russiske barnevernet både fra politisk hold og i media, er det allikevel ikke alt som kommer ut i offentlighetens søkelys. Under sovjetperioden var det viktig å vise omverden og sovjetborgerne at det kommunistiske prosjektet var vellykket. Dette førte til at man prøvde å gjemme bort problemene, slik ønsket man å få alle til å tro at den sovjetiske idyllen eksisterte. I dagens Russland er samfunnet mye åpnere enn det har vært, men det er fremdeles problemer som ”gjemmes” bort. Psykisk utviklingshemmede barn er i svært liten grad integrert i samfunnet, de fleste får aldri muligheten til å gå på skole eller få en jobb når de blir voksne. De store institusjonene eksisterer fortsatt, og verden innenfor institusjonsgjerdet er som regel lukket for folk flest.

I 2005 kom det en bok i norsk oversettelse kalt *Hvitt på svart*.¹⁰⁴ Boken er skrevet av en som opplevde det russiske barnevernssystemet fra innsiden. Ruben David Gallego ble født i 1968, og han fikk diagnosen cerebral parese. Halvannet år gammel ble han tatt fra moren og plassert på barnehjem. Boken gir et innblikk i hans oppvekst, der han blir flyttet rundt på en rekke ulike barnehjem, før han tilslutt får plass på et gamlehjem. Han er da atten år gammel, og stuet vekk for å dø. Gallego overlevde, og fikk utgitt historien sin, men han beskriver mange andre barn som bukket under på disse institusjonene. Svært mye av det skadelige institusjonssystemet Gallego beskriver fra sovjettiden, eksisterer ennå i stort sett uforandret form. Nye barn blir plassert på barnehjem hver dag, og hvis de har en psykisk utviklingshemming kan de i tillegg regne med at de må bo på institusjon også etter at de fyller atten.

Det å skjule samfunnsproblemer, har røtter mye lenger tilbake i Russland enn sovjetperioden. Begrepet Potemkin-kulisser har sitt opphav i Russland, og det beskriver et forsøk på å skjule elendighet bak en feilfri fasade. Offiseren og politikeren Grigorij Potemkin var en av Katarina den stores elskere, og han styrte i praksis Sør-Russland som enehersker mot slutten av 1700-tallet. Da keiserinnen kom på inspeksjonsreise, skal han ha

¹⁰⁴ Gonzales Gallego, Ruben David, *Hvitt på svart*, (Oslo, Kagge Forlag, 2005), (Orginaltittel: *Beloje na tsjornom*, oversatt til norsk av Peter Normann Waage)

bygd tallrike landsbykulisser langs ruten hennes, og utstyrt dem med lykkelige og glade mennesker. Bak kulissene var det korrupsjon og vanstyre, men for keiserinnen så det fint ut. Da jeg var i St Petersburg under byens 300-års jubileum i 2003, fikk jeg se et eksempel på moderne russiske potemkin kulisser. For at de mange prominente utenlandske gjestene ikke skulle få et dårlig inntrykk av byen, ble det satt opp skjermmer foran de mest fattigslig utseende områdene langs veien fra flyplassen og inn til sentrum. I tillegg slapp russerne ut kjemikalier fra fly som fikk skyene til å løse seg opp, på denne måten fremsto byen i all sin prakt og i strålende solskinn!

Jeg mener noe av det viktigste man kan gjøre for å forbedre barns stilling i det russiske samfunnet, er å ikke skjule problemene. Russland har ambisjoner om å være en stormakt også i fremtiden, men for å kunne være det er landet helt avhengig av at det vokser opp nye generasjoner som kan utvikle og styre landet. Det har de siste årene vært en rekke samarbeidsprosjekter mellom Russland og andre land i blant annet barnevernssektoren. Ikke alle prosjektene har vært like vellykkede, ulike forutsetninger og omgivelser kan gjøre det vanskelig å overføre et program fra et område til et annet. Vi i vesten har ikke alltid de beste løsningene, men jeg mener at både Russland og landene de samarbeider med kan ha nytte av en fortsatt utveksling av erfaringer på barnevernsområdet. I de fleste vestlige land har man allerede gått gjennom den prosessen Russland nå står oppe i med å deinstitusjonalisere barnevernet. Man har gjort seg erfaringer med hva som har fungert, og ikke minst hva som har fungert mindre bra. I iveren etter å legge ned institusjonene og få barna over i mer familiebasert omsorg, er det viktig at ting ikke går for fort. Familier som skal ta vare på et barn, enten som adoptivfamilie eller fosterfamilie trenger tid til forberedelser. Barna som trenger omsorg utenfor foreldrehjemmet trenger mye støtte og forståelse, og hvis fosterforeldrene er helt uforberedte kan dette føre til store vansker. Det er utviklet ulike programmer for opplæring av dem som ønsker å bli adoptiv eller fosterforeldre, og dette er ett av områdene der kunnskapsutveksling mellom Russland og andre land har vist seg svært nyttig.

Det gjenstår å se om de siste årenes satsning på barnevernet i Russland virker etter hensikten. Tall og statistikker fra 2007 viser en liten nedgang i antallet nye barn som står uten foreldreomsorg, samtidig som en større andel barn blir flyttet fra barnehjem til ulike

former for omsorg i en familie. Det ser altså ut som om utviklingen går i en bedre retning for det store antallet barn dette gjelder. Men for å kunne si noe sikkert om effektene av den nye politikken, må man se på det hele over flere år, ennå finnes det store uløste problemer. I en rapport fra 2007 om helsetilstanden i Russland blir det oppgitt en del tall som viser hvor alvorlige problemene fremdeles er. Av en barnebefolkning på vel 29 millioner, er det mer enn 730 000 barn som står uten foreldreomsorg. 587 000 barn er regnet som handikappede og 676 000 barn tilhører det som kalles utsatte grupper. Ulike undersøkelser viser at det finnes 2-3 millioner hjemløse barn, og mer enn 50 % av kriminelle forhold i Russland blir begått av unge. Alkohol og narkotikamisbruk er på vei opp.¹⁰⁵ Hvis man ikke får satt i gang et effektivt forebyggende arbeid veldig snart, kan blant annet aids-epidemien og svært høye antall tilfeller av tuberkulose og alkoholisme føre til at vi om få år kan få se en fjerde bølge av barn i Russland som står uten foreldreomsorg.

Russiske myndigheter har bestemt at 2008 skal være familiens år. På mange områder kan vi se en økt satsing på familien, men det gjenstår mange utfordringer i forhold til barns oppvekstvilkår i Russland. Så lenge de ikke klarer å begrense det store antallet *social orphans* som hvert år kommer til, så vil heller ikke russiske myndigheter klare å nå målet sitt om legge ned alle de tradisjonelle institusjonene i løpet av fem-seks år.

Vi har i det siste kunnet se en helt klar holdningsendring fra russiske myndigheters side når det gjelder barn under omsorg. I likhet med i resten av Europa, er nøkkelordet nå familielignende. Barn har best av å vokse opp i familielignende omgivelser, og ikke på en institusjon. En rekke nye lover og regler som gjelder barns rettigheter er vedtatt de siste årene. Rammeverket blir bestemt på føderalt nivå, mens det er opp til hver enkelt region å sette lovene ut i livet.

Allikevel har det vært en klar økning av barn som ikke kan bo hjemme med foreldrene. Tallet på *social orphans* øker, og antallet barn på institusjoner er relativt stabilt, for de yngste barna øker antallet som bor på institusjon. Selv om det uttalte målet er å

¹⁰⁵ Holm-Hansen, Jørn, Aasland, Aadne, Malik, Larisa S, *Health and Social affairs in Norway and Russia: The cooperation evaluated*, kap. 6, s.78, NIBR- rapport, 2007-20, <http://www.nibr.no/content/view/full/3492> (Lesedato 24.04.2008)

deinstitusjonalisere barnevernet i Russland, ser vi at dette møter store hindringer. Disse hindringene kan være av økonomisk art, men også politisk/institusjonell og kulturell/mental. Arven fra Sovjetunionen, med blant annet alle de eksisterende institusjonene og ikke minst holdninger og tankemåter, blir av mange sett på som en viktig faktor når man skal forklare hvorfor ting er som de er i Russland i dag.

At det i Russland i dag finnes ca. 260 000 barn som bor på institusjon, viser at det er svært langt igjen før Russland kan nå målet om å deinstitusjonalisere barnevernet. Det preventive arbeidet for å hindre at barn ender opp som *social orphans* er ennå dårlig organisert. Så lenge man ikke får gjort noe med den store tilveksten av barn som trenger hjelp av det offentlige, så er det heller ikke mulig å stenge ned de eksisterende institusjonene. Fattigdom, alkoholmisbruk og narkomani er noen av hovedårsakene til at barn blir forlatt av foreldrene sine. En tettere oppfølging av mødre som er i risikozonen, vil kunne hjelpe så de er i stand til å ta seg av barna sine. I Kaliningrad har det for eksempel i mange år vært planer om et mødre hjem, men foreløpig har ingenting skjedd.

Barn som har vokst opp på barnehjem, er ofte dårlig rustet til å møte verden utenfor institusjonen når de fyller 18. Svært mange av dem ender opp i kriminalitet, prostitusjonsvirksomhet, eller de får problemer med alkohol/narkotika. 10% av dem som forlater et barnehjem tar selvmord.

Dette er et problem som nå har begynt å få litt fokus. Systemet de har med ettervern i SOS-barnelandsbyer tjener som et godt eksempel til etterfølgelse.

Parter som anerkjenner og/eller tillater adopsjon, skal sikre at barnets beste skal være det viktigste hensyn, og de skal:

a) Sikre at tillatelse til adopsjon bare blir gitt av kompetent myndighet som i samsvar med gjeldende lover og saksbehandlingsregler og på bakgrunn av all viktig og pålitelig informasjon beslutter at adopsjon bør tillates på bakgrunn av barnets situasjon i forhold til foreldre, slektninger og verger og at de berørte personer, hvis det blir krevd, har gitt sitt velfunderte samtykke til adopsjonen på grunnlag av slik rådgivning som måtte være nødvendig;

b) anerkjenne at adopsjon fra et land til et annet bør betraktes som et alternativ til omsorg for barn, dersom barnet ikke kan plasseres hos en foster- eller adoptivfamilie eller ikke på noen egnet måte kan dras omsorg for i barnets opprinnelsesland;

c) sikre at barn som adopteres utenlands, nyter godt av de samme vernetiltak og den samme standard som gjelder for adopsjon innen et land;

d) treffe alle nødvendige tiltak for å sikre at adopsjon mellom land ikke resulterer i urettmessig økonomisk fortjeneste for dem som er involvert i den;

e) fremme formålet med denne artikkel når det er hensiktsmessig, ved å inngå bilaterale eller multilaterale ordninger eller avtaler, og innenfor denne ramme bestrebe seg på å sikre at plassering av barnet i et annet land blir iverksatt av kompetente myndigheter eller organer.

Artikkel nr.21, FNs barnekonvensjon

8. Konklusjon

I innledningen på denne oppgaven satte jeg opp fire spørsmål som jeg har prøvd å finne svar på. Underveis i teksten har jeg belyst ulike sider ved det russiske barnevernet, både slik det fungerer nå, og slik det har vært historisk. Noen av spørsmålene jeg stilte er vanskeligere å svare på enn andre, men jeg vil her prøve å oppsummere og gi svar på dem.

Det første jeg vil forsøke å gi et svar på, er hvorfor antallet barn uten foreldreomsorg ikke minsker i takt med den generelle velstandsøkningen i det russiske samfunnet. Det er flere årsaker til dette, og noe klart svar er vanskelig å gi. Selv om det har foregått en velstandsøkning i Russland etter den økonomiske krisen i 1998, så er det på langt nær alle som har tatt del i denne økningen. Sjansene for at en familie lever i fattigdom øker desto flere barn familien har, og dette har ikke endret seg mye siden 1990-tallet. Sjansen for at en barnefamilie lever i fattigdom er dobbelt så stor som gjennomsnittet i Russland.¹⁰⁶ Fattigdom er en av hovedårsakene til at russiske barn ender opp som *social orphans*. I Russland er fattigdom ofte forbundet med alkoholisme, og svært mange av barna som ikke kan bo hjemme kommer fra en alkoholisert familie. Antallet russere som misbruker alkohol og narkotiske stoffer har økt de siste årene, og dette misbruket fører igjen til en økning i antallet tilfeller av familievold og kriminalitet. Mors misbruk av alkohol eller narkotika under graviditeten øker også faren for at barnet blir født med fysisk eller psykisk utviklingshemming – og disse barna har igjen større sjanse enn friske barn for ende opp på institusjon.

Andre årsaker til at antallet barn uten foreldreomsorg har økt mye de siste årene er det som gjerne kalles en krise i familieinstitusjonen. Flere barn enn tidligere blir født utenfor ekteskap, flere par skiller seg, og det er en økning i antallet svært unge mødre. Barn av aleneforeldre har større sjanse for å ende opp uten foreldreomsorg, det samme gjelder barn som blir født av mindreårige mødre.

¹⁰⁶ Ovtsjarova, L.N, Pisjnjak, A.I, Popova, D.O, "New measures supporting families with children: improving living standards and raising birthrates?: An analysis of the maternity and child support measures introduced in 2007 in the Russian Federation", UNICEF, 2007, http://www.unicef.org/russia/ru_en_maternity-analysis_170907.pdf (lesedato 06.05.2008)

Russland har i dag den raskest voksende HIV og AIDS-epidemien i Europa. Hundre nye tilfeller blir registrert hver dag, og 43 % av dem som får diagnosen er kvinner i fruktbar alder.¹⁰⁷ Analyser viser at ca 10 % av barna som blir født av mødre med HIV blir forlatt.¹⁰⁸ Tallet på mødre med HIV er ventet å stige i årene som kommer, og dette vil trolig føre til en økning av antallet barn som årlig forlattes av mødre sine.

En siste viktig faktor som har medvirket til at antallet barn uten foreldreomsorg ikke har minsket i takt med den generelle velstandsøkningen i Russland, er økningen i saker hvor foreldre blir fradømt foreldreretten til barna sine. Mens dette antallet i 1990 var på 49 100, var det økt til 133 000 i 2005. De lokale barnevernstjenestene i Russland har ofte sett på fradømmelse av foreldrerett som sitt eneste virkemiddel for å beskytte et barn mot overgrep og vanskjøtsel, og foreløpig er det lite som tyder på en endring av denne praksisen.

Russland gjennomgår i dag en demografisk krise, innbyggertallet går jevnt nedover, fødselsratene er lavere enn dødsratene. Russiske myndigheter har satt i gang et program for å snu denne demografiske trenden, og det viktigste virkemiddelet er økte satser på barnetrygd og annen økonomisk støtte til familier med barn. I sammenheng med dette lød spørsmålet jeg stilte innledningsvis: ” Kan det være at noen av tiltakene for å få opp fødselsratene i landet samtidig fører til at flere barn ender opp i barnevernssystemet?” Foreløpig er det for tidlig å svare på dette. For å kunne si noe sikkert om effekten av økt pengestøtte til barnefamilier og mødre, må man analysere resultatene over en lengre periode, og tiltakene ble først iverksatt i 2007. Russiske politikere og fagfolk har uttrykt bekymring for at ”feil” folk skal reagere på stimuliene, og blant annet UNICEF peker på faren for at det i første rekke vil være dem med svært lave inntekter som velger å få flere barn.

Russiske myndigheter har et uttrykt mål om å legge ned de tradisjonelle institusjonene for barn i løpet av 5-6 år, og i stedet satse på å få de barna som trenger omsorg overført til ulike former for familieplassing. Spørsmålet mitt når det gjelder dette, var om det er realistisk å snakke om nedleggelse av barnehjem så lenge det hvert år kommer til mer enn 100 000 nye

¹⁰⁷ “HIV/AIDS in Russia”, *UNICEF*, http://www.unicef.org/russia/hiv_aids_1784.html (lesedato 06.05.2008)

¹⁰⁸ “Preventing Child Abandonment and improving the living conditions of the Children born to HIV-infected Women in Russia”, *Transatlantic Partners Against AIDS*, april 2005, <http://www.tpaanet.net/files/upload/publications/845.pdf> (Lesedato 16.04.2008)

barn uten foreldreomsorg. Så vidt jeg kan skjønne må svaret bli at dette foreløpig kun er en god intensjon, og at det vil ta mye mer enn 5-6 år å nå dette målet. For å få ned antallet *social orphans* må det drives et aktivt forebyggende arbeid, og dette arbeidet drives på langt nær godt nok i dagens Russland. I årene om kommer vil det som en følge av økte antall barn på institusjon også være en økende masse av barn som fyller 18 og dermed forlater institusjonene. Disse er ofte dårlig i stand til å klare seg på egenhånd, og mange av dem får igjen barn som ender opp på barnehjem. Foreldre som får syke eller handikappede barn har ofte ingen annen mulighet enn å gi fra seg barnet sitt, og det er blitt gjort lite for å bedre forholdene for disse familiene. Fysisk og psykisk handikappede barn blir så å si aldri adoptert, og det eneste reelle alternativet er om regel institusjonsplassering. Til sist ser jeg for meg at hvis tiltakene for å få opp fødselstallene virker, vil dette kunne medføre at det blir færre potensielle familier som ønsker å oppfostre et fremmed barn. Boligmangel er et stort problem i Russland, og dette er en hindring både for å føde flere barn, og også å ta til seg barn som står uten foreldreomsorg.

Til slutt spurte jeg om hva russiske myndigheter planlegger å gjøre for å nå målet sitt om total deinstitutionalisering i løpet av 5-6 år. I oppgaven har jeg tatt for meg blant annet:

- utvikling av ulike former for familieplassing
- økte satser for barnetrygd og støtte til barnefamilier
- nytt lovverk som skal sikre rettighetene til barn uten foreldreomsorg
- forebygging av *social orphanhood*

Det er store forskjeller mellom de russiske regionene, både økonomisk og på andre måter. I noen regioner har man lyktes med å stenge ned de fleste tradisjonelle institusjonene for barn, blant annet ved hjelp av et aktivt forebyggende arbeid, og intensiv satsning på utvikling av familiebasert omsorg. Problemet er at det ofte er lite samarbeid på tvers av regioner, det finnes for eksempel ikke noen nasjonal standard for etablering av patronatfamilier. Det har funnet sted en klar økning i fokus på problemet med at så mange russiske barn i dag vokser opp på institusjon. Russiske politikere på høyeste hold har flere ganger tatt opp temaet, og ikke minst i media blir det stadig oftere satt på dagsorden. Russiske myndigheter har opprettet egne informasjonssider på internett som skal informere om mulighetene for å ta på seg omsorgen for barn som ikke kan bo sammen med de

biologiske foreldrene, og på russisk tv er det flere faste programmer som har som mål å skaffe foster- eller adoptivforeldre til barn.

Det iverksettes for tiden en rekke tiltak for å forebygge *social orphanhood*, målet er at alle regioner skal ha et familievernssenter med medarbeidere som kan gå inn og hjelpe familier som befinner seg i en vanskelig livssituasjon. Mange av de virkemidlene russiske myndigheter har valgt å bruke er av økonomisk karakter. Programmer for å få innbyggerne til å leve sunnere vil kunne redusere risikoen for at barn ender opp i statistikkene over *social orphans* drastisk, men jeg har sett få konkrete planer for slike programmer i forbindelse med institusjonaliseringsdebatten.

Forholdene for barn og unge uten foreldreomsorg har blitt litt bedre de siste årene, og de to siste årene har det blitt registrert litt færre tilfeller av nye barn som kommer inn i denne kategorien, men utviklingen går sakte, og russiske myndigheter har ennå langt igjen før de når målet sitt om å stenge de store institusjonene for barn.

Litteraturliste

- Altshuler, Boris, "Comments to the Family, Childhood and Demography Priorities of the 10 May 2006 Annual Message to Russian Parliament by the President of the Russian Federation", *Right of the Child*, <http://www.pravorebenka.narod.ru/eng/docs/commentsmessage2006.doc> (Lesedato 15.04.2008)
- Annan, Kofi A, i "The state of the World's Children 2005: Childhood under threat", *The United Nations Children's Fund (UNICEF)*, 2004, <http://www.unicef.org/sowc05/english/sowc05.pdf> (Lesedato 05.05.2008)
- Arkhip, Inna, Sørensen, Johannes, *Funksjonshemmede barn i Russland og Norge: En beskrivelse av utviklingen for funksjonshemmede i de to land*, Tromsø: Fylkesrådet for funksjonshemmede i Troms, 2006
- Ball, Alan, "State children: Soviet Russia's besprizornye and the new socialist generation", *Russian Review*, Vol. 52, No. 2. (april 1993), 228-247, [http://www.jstor.org/sici?sici=0036-0341\(199304\)52%3A2%3C228%3ASCSRBA%3E2.0.CO%3B2-I](http://www.jstor.org/sici?sici=0036-0341(199304)52%3A2%3C228%3ASCSRBA%3E2.0.CO%3B2-I) (lesedato 04.09.2007)
- Bircha, Douglas, "Jeg skal få tre barn og adoptere et fjerde", *Associated Press*, Bearbeidet og oversatt i Magasinet, Dagbladet, <http://www.dagbladet.no/magasinet/2008/04/04/531558.html> (Lesedato 16.04.2008)
- "Boos obesjtsjajet rasselit vse detskije doma kaliningradskoj oblasti za 5-7 let", *Izbrannoje*, 26.02.2008, <http://www.izbrannoje.ru/28029.html> (Lesedato 21.04.2008)
- Botsjarova, C, E, "Zatsjem rossii nuzjny siroty?", *Grazhdanskoje obstsjestvo-detjam rossii*, <http://deterossii.ru/12914.php> (Lesedato 24.04.2008)
- "Child protection in Russia", *UNICEF*, "Child protection in Russia". <http://www.unicef.org/russia/protection.html> (lesedato 19.05.2007)
- "Federalnyj bank dannyx o detjakh-sirotakh i detjakh, octavsjikhsja bez popetsjenija roditel'ej", *Usynovlenije v Rossii*, <http://www.usynovite.ru/db/> (Lesedato 06.04.2008)
- Feifer, Gregory, "Russia's halt on Adoptions Spotlights Conditions", *National Public Radio*, 25.04.2007, <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=9810880> (Lesedato 23.05.2007)
- Firsov, Mikhail V. "Help and support to orphans in Russia: The historical path", i Holm-Hansen, Jørn (red.) "Placement of Orphans: Russian and Nordic experiences", Working paper, Oslo: NIBR, 2005
- Fujimora, Clementine, "Adult stigmatization and the hidden power of homeless children in Russia", *Children youth and environment*, Vol. 13, No.1, (våren 2003), [http://www.streetchildren.org.uk/reports/CYE%20Volume%2013%20\(1\)%20Articles%20Children%20In%20Russia.mht](http://www.streetchildren.org.uk/reports/CYE%20Volume%2013%20(1)%20Articles%20Children%20In%20Russia.mht) (lesedato 10.04.2008)
- Geertz, Clifford, "Ch. 1: Thick Description. Toward and interpretive Theory of Culture", i *The Interpretation of Cultures* 1973 ss. 3-30, New York, HarperCollins Publishers, 1973
- Gerner, Kristian, Hedlund, Stefan og Sundström, Niclas, *Hjärnridån: Det europeiska projektet och det gåtefulla Ryssland*, Stockholm, Bokförlaget Fischer och Co., 1995
- "Glavnoje prepjatstvije k usynovleniju detej- materialnoje polozjenije rossijan", *Bserocijskij tsentr izusjenija obsjtsjestvennogo mnenija*, 14.07.2005, <http://www.wciom.ru/arkhiv/tematicheskij-arkhiv/item/single/1503.html> (Lesedato 19.05.2007)
- Gonzales Gallego, Ruben David, *Hvitt på svart*, Oslo, Kagge Forlag, 2005, (Originaltittel: *Beloje na tsjornom*, oversatt til norsk av Peter Normann Waage)
- Gordejeva, M, "Profilaktika semejnogo neblagopolutsjija, zasjtsjita prav detej, nakhodjasjtsjiksja v trudnoj zjiznennoj situatsii", *Usynovlenije v Rossii*, http://www.usynovite.ru/f/experience/conf_int/GordeevaMV.doc (Lesedato 19.04.2008)

- Gribanova, L, Osadtsjuk, S, "Najdi menja mama! Materialy v pomosjtsj zjurnalistu", 2006, <http://www.usynovite.ru/f/experience/book/book.doc> (lesedato 20.05.2007)
- "HIV/AIDS in Russia", *UNICEF*, http://www.unicef.org/russia/hiv_aids_1784.html (lesedato 06.05.2008)
- Holm-Hansen, Jørn, Aasland, Aadne, Malik, Larisa S, *Health and Social affairs in Norway and Russia: The cooperation evaluated*, kap. 6, NIBR- rapport, 2007-20, <http://www.nibr.no/content/view/full/3492> (Lesedato 24.04.2008)
- Holm-Hansen, , Kristofersen, Lars.B., og Myrvold, Trine Monica (red.), *Orphans in Russia: Policies for Family-like Alternatives*, Oslo, NIBR Report 2003:1
- "Kommentary spetsialistov: issledovanije funksinirovanija opekunskikh semej", *Usynovlenije v Rossii*, <http://www.usynovite.ru/adoption/guardianship/comments/> (lesedato 21.05. 2007)
- Botsjarova, C, E, "Zatsjem rossii nuzjny siroty?", *Grazhdanskoje obtstsjestvo-detjam rossii*, <http://detirossii.ru/12914.php> (Lesedato 24.04.2008)
- "Kto mozjet byt usynovitelem", *Usynovlenije v Rossii*, ", http://www.usynovite.ru/adoption/adoption/who_can_be/ (Lesedato 19.05.2007)
- Lukasjina, Vita, "Detdomovtsev vernut v semji", *Gazeta.ru*, 22.01.2008, <http://www.gazeta.ru/2003/01/21/minobrazovan.shtml> (Lesedato 03.05.2008)
- Lukin, Vladimir, "Federalnyj ombudsman o narusenii prav detej invalidov", *Prava tsjeloveka v Rossii*, 02.06.2006, <http://www.hro.org/child/2006/06/02.php> (lesedato 08.11.2007)
- Malia, Martin, *Russia under Western Eyes: From the Bronze Horseman to the Lenin Mausoleum*, Cambridge, Mass., The Belknap Press, 1999
- Norsk språkråd, "Transkripsjon av russisk", 06.02.2005, <http://www.sprakrad.no/upload/9261/russ.pdf> (Lesedato 06.05.2008)
- Ovtsjarova, L.N, Pisjnjak, A.I, Popova, D.O, "New measures supporting families with children: improving living standards and raising birthrates?: An analysis of the maternity and child support measures introduced in 2007 in the Russian Federation", UNICEF, 2007, http://www.unicef.org/russia/ru_en_maternity-analysis_170907.pdf (lesedato 06.05.2008)
- "Polozjenje detej v Kaliningradskoj oblasti v 2004 godu: Sbornik materialov", Izdatelstvo Rossijskogo gosudarstbennogo universiteta im. I. Kanta, 2005
- "Porjadok usynovlenija rossijskikh detej inostrannami grazhdanami", *RIA Novosti*, 25.03.2008, <http://www.rian.ru/spravka/20080325/102151999.html> (Lesedato 10.04.2008)
- "Preventing Child Abandonment and improving the living conditions of the Children born to HIV-infected Women in Russia", *Transatlantic Partners Against AIDS*, april 2005, <http://www.tpaanet.net/files/upload/publications/845.pdf> (Lesedato 16.04.2008)
- Putin, Vladimir, i "Poslanije federalnomu sobraniju Rossijskoj Federatsii", *Prezident Rossii*, 10.05.2006, http://www.kremlin.ru/sdocs/appears.shtml?day=10&month=05&year=2006&value_from=&value_to=&date=&style=63374&dayRequired=no&day_enable=true&Submit.x=5&Submit.y=3 (Lesedato 20.04.2008)
- Ransel, David L, *Mothers of Misery: Child Abandonment in Russia*, Princeton, New Jersey , Princeton University Press, 1998
- Redd Barna, "Barns rettigheter", http://www.reddbarna.no/default.asp?V_ITEM_ID=343 (lesedato 21.04.2008)

Repstad, Pål *Mellom nærhet og distanse : kvalitative metoder i samfunnsfag*, Oslo: Universitetsforlaget, 1998

Roy, Carel de, "Russia's Children remain highly vulnerable", *Inter Press Service*, 31.05.2008, <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=37985> (Lesedato 01.05.2008)

"Russia: Duma adopts law on protection of orphans", *Itar-Tass News Agency*, 11.04.2008, <http://www.ombudsnet.org/resources/InfoDetail.asp?ID=16926> (Lesedato 15.04.2008)

Sargent, Richard, "New hope for Russian Orphans", *BBC NEWS*, 20.10.2003, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3159582.stm> (Lesedato 19.04.2008)

"Scholar predicts serious Population Decline in Russia", *Woodrow Wilson international Centre for Scholars*, 29.01.2004, http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?fuseaction=news.item&news_id=56906 (Lesedato 18.04.2008)

"Semejnij kodeks", *Prava tsjeloveka v Rossii*, 10.04.2005, http://www.hro.org/docs/rlex/family/index_1.php (Lesedato 05.05.2008)

"Situation Analysis of Children in the Russian Federation 2007", kap. 4: Child Protection, *UNICEF*, http://www.unicef.org/russia/ru_en_situation-analysis_170907.pdf (Lesedato 16.09.2007)

"SOS Children's villages", *SOS Children's villages Russia*, <http://www.sos-dd.ru/eng/ddsos.htm> (Lesedato 29.05.2007)

Sovremennye problemy razvitiya semejnikh form ustrojstva detej", *Usynovlenije v Rossii*, <http://www.usynovite.ru/experience/history/chapter3/> (Lesedato 21.05.2007) "Statistika", *Usynovlenije v Rossii*, <http://www.usynovite.ru/statistics/> (Lesedato 19.05.2007)

Stolee, Margaret K., "Homeless Children in the USSR, 1917-1957", *Soviet studies*, vol 40. nr 1 (januar 1988): 64-83, [http://www.jstor.org/sici?sici=0038-5859\(198801\)40%3A1%3C64%3AHCITU1%3E2.0.CO%3B2-H](http://www.jstor.org/sici?sici=0038-5859(198801)40%3A1%3C64%3AHCITU1%3E2.0.CO%3B2-H) (lesedato 04.08. 2007)

Trusjkina, Svetlana, "Problema otkazov ot novorozjdjonnykh detej" *Profilaktika sotsialnogo sirotstvo v Rossii*, <http://www.sirotstvo.ru/doc/article3.doc> (Lesedato 20.04.2008)

"UNICEF's position on inter-country adoption", *UNICEF*, http://www.unicef.org/media/media_41918.html (Lesedato 19.04.2007)

"Ustrojstvo detej vyjavlennykh v 2006 g.", *Usynovlenije v Rossii*, <http://www.usynovite.ru/statistics/2006/how/> (Lesedato 06.05.2008)

"U.S baby death threatens Russian adoption, *Russia Today*, 27.03.2008, <http://www.russiatoday.ru/features/news/22700> (Lesedato 06.05.2008)

¹ "Youth facilities", *SOS Children's villages Russia*, http://www.sos-dd.ru/eng/doma_molodeji.htm (Lesedato 29.05.2007)

"V Kaliningradskoj oblasti uvelitsjatsja vyplaty na sodержaniije detej v priemnykh semjakh", *Jantarnyj kraj*, 14.02.2008, http://kaliningradfirst.ru/articles/article_1677.html (Lesedato 06.05.2007)

"Zurabov khotsjet izbavit detdoma ot 600 tyc. sirot", *Gazeta.ru*, 19.01.2007, http://www.gazeta.ru/news/social/2007/01/19/n_1025965.shtml (lesedato 22.10.2007)

Åslund, Anders, *Building Capitalism: The transformation of the Former Soviet Block*, (Cambridge, Cambridge University Press, 2002

